

AUTOREFERAT

przedstawiający opis dorobku i osiągnięć naukowych

Krzysztof Wach

Układ treści :

1. Posiadane dyplomy i stopnie naukowe	2
2. Informacja o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych	2
3. Syntetyczna prezentacja rozwoju naukowego	2
4. Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy	6
4.1. Omówienie celu naukowego	6
4.2. Omówienie osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich wykorzystania	14
5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych	28
5.1. Tematyka internacjonalizacji przedsiębiorstw i przedsiębiorczości międzynarodowej	29
5.2. Tematyka przedsiębiorczości rodzinnej	31
5.3. Pozostałe obszary dociekań naukowo-badawczych	34
5.4. Charakterystyka pozostałych osiągnięć	36
6. Uwagi podsumowujące osiągnięcia w pracy naukowo-badawczej	37

Kraków, 17 grudnia 2012 roku

(1) Posiadane dyplomy i stopnie naukowe

- 2006** **Doktor nauk ekonomicznych** w zakresie nauk o zarządzaniu
Akademia Ekonomiczna w Krakowie
Wydział Ekonomii i Stosunków Międzynarodowych
Tytuł dysertacji: „Wpływ otoczenia regionalnego na rozwój małych i średnich przedsiębiorstw w południowej Polsce”
- 2004** **Dyplom ukończenia studium doskonalenia pedagogicznego**
Studium Doskonalenia Pedagogicznego Akademii Ekonomicznej w Krakowie
1-semestralne studium podyplomowe dla asystentów AE w Krakowie
przygotowanie metodyczne do prowadzenia zajęć w szkołach wyższych
(Dyplom nr 185 z dnia 30 sierpnia 2004 r.)
- 2001** **Dyplom ukończenia studium pedagogicznego**
Studium Psychologii i Pedagogiki Akademii Ekonomicznej w Krakowie
2-letnie studium nadające kwalifikacje pedagogiczne do pracy nauczycielskiej
(Dyplom nr 952 z dnia 9 kwietnia 2001 r.)
- 2001** **Magister w zakresie handlu zagranicznego**
Akademia Ekonomiczna w Krakowie
Wydział Ekonomii
kierunek: międzynarodowe stosunki gospodarcze i polityczne
specjalność: handel zagraniczny
tryb studiów: dzienne jednolite magisterskie 4,5-letnie
Tytuł pracy magisterskiej: „Uwarunkowania promocji produktów globalnych”
(Dyplom nr WE/MS/20994/2001 z dnia 13 marca 2001 r.)

(2) Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych

- 2001 – obecnie** **Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie**
Wydział Ekonomii i Stosunków Międzynarodowych
Katedra Przedsiębiorczości i Innowacji
ul. Rakowicka 27, 31-510 Kraków
stanowisko: adiunkt (od marca 2007), asystent (październik 2001 – luty 2007)
podstawowe miejsce pracy
- 2009 – obecnie** Akademia Ignatianum w Krakowie
Instytut Politologii
ul. Kopernika 26, 31-501 Kraków
stanowisko: adiunkt (od października 2009)
drugie miejsce pracy

(3) Syntetyczna prezentacja rozwoju naukowego

Cała moja dotychczasowa kariera akademicka związana jest z Uniwersytetem Ekonomicznym w Krakowie (UEK). W 1996 roku na Wydziale Ekonomii ówczesnej Akademii Ekonomicznej w Krakowie (AE) rozpocząłem jednolite studia magisterskie w trybie dziennym początkowo w Studium Podstawowym (I rok studiów), a od drugiego roku studiów już na kierunku „międzynarodowe

stosunki gospodarcze i polityczne”, aby w 2001 roku uzyskać tytuł zawodowy **magistra w zakresie handlu zagranicznego**.

Działalność naukowo-dydaktyczną rozpocząłem w październiku 2001 roku jako asystent w Katedrze Przedsiębiorczości i Innowacji. Od samego początku pracy na uczelni prowadziłem badania naukowe i zajęcia dydaktyczne. Przewód doktorski otworzyłem niebawem po podjęciu pracy na AE w czerwcu 2002 roku. Na podstawie przedstawionej dysertacji doktorskiej pt. *Wpływ otoczenia regionalnego na rozwój małych i średnich przedsiębiorstw w południowej Polsce* oraz złożeniu wymaganych egzaminów doktorskich uchwałą Rady Wydziału Ekonomii i Stosunków Międzynarodowych ówczesnej AE w grudniu 2006 roku zostałem mi nadany stopień **doktora nauk ekonomicznych** w zakresie nauk o zarządzaniu.

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie zawsze był i jest dla mnie podstawowym miejscem zatrudnienia. Od lutego 2007 roku jestem zatrudniony na stanowisku adiunkta w Katedrze Przedsiębiorczości i Innowacji (ówczesnej AE, a od sierpnia 2007 r. UEK). Równoległe od października 2009 roku dodatkowo jestem zatrudniony na stanowisku adiunkta w Instytucie Politologii Akademii Ignatianum w Krakowie jako moim drugim miejscem zatrudnienia. Uczelnia ta posiada uprawnienia uczelni publicznej, a prowadzę tam zajęcia i badania z zakresu nauk ekonomicznych.

W autoreferacie zaprezentowane zostaną moje największe osiągnięcia naukowe, ale także dodatkowo w sposób wysoce syntetyczny zaprezentowany zostanie mój dorobek naukowo-dydaktyczny za lata 2007-2012, czyli po uzyskaniu przeze mnie stopnia doktora nauk ekonomicznych w grudniu 2006 roku. Pominięte zostaną dokonania, w tym nagrody i współpraca międzynarodowa w latach 2001-2006 (tj. przed uzyskaniem stopnia doktora). Od 2007 roku (czyli w okresie 6 lat) wielokrotnie otrzymałem nagrody rektorskie za osiągnięcia naukowe, organizacyjne i dydaktyczne. W okresie po uzyskaniu stopnia naukowego doktora nauk ekonomicznych otrzymałem:

- 9 nagród Rektora UEK za osiągnięcia w dziedzinie naukowej (w tym 5 za osiągnięcia indywidualne),
- 3 nagrody Rektora UEK za osiągnięcia w dziedzinie organizacyjnej (wszystkie za osiągnięcia indywidualne),
- 2 nagrody Rektora UEK za osiągnięcia w dziedzinie dydaktycznej (w tym 1 za osiągnięcia indywidualne).

Mój ilościowy wkład do rozwoju nauk ekonomicznych (po uzyskaniu stopnia doktora nauk ekonomicznych) stanowią 62 (64) oryginalne publikacje naukowe, z czego 33% stanowią prace opublikowane w języku angielskim (por. tabela 1). Wśród wszystkich moich publikacji 60% stanowią publikacje autorskie (38), a pozostałe powstały we współautorskie (26), przy czym szczegółowy wkład własny do powstania tych publikacji został określony w oświadczeniach moich współautorów (zob. załączniki 6a-6y). Specyfika projektów badawczych powoduje, że są one realizowane w zespołach

badawczych, a efekty są następnie publikowane jako efekt pracy członków zespołów badawczych. W okresie po uzyskaniu stopnia doktora nauk ekonomicznych, oprócz wydania monografii będącej rozwinięciem dysertacji doktorskiej (która nie jest uwzględniona w zbiorczym wykazie publikacji), opublikowałem dwie autorskie monografie naukowe oraz dwie kolejne we współautorstwie, przy czym te ostatnie w języku angielskim. Warto wymienić także wystąpienia i prezentacje referatów na konferencjach krajowych i międzynarodowych (17 referatów w okresie 6 lat po uzyskaniu stopnia doktora, co daje średnio niespełna 3 wystąpienia rocznie). Zdecydowana większość wystąpień była samodzielna (11 z 17, tj. 64%). Blisko połowa z referatów konferencyjnych została zaprezentowana w języku angielskim.

Tabela 1. Ilościowe zestawienie zbiorcze dorobku naukowo-badawczego za lata 2007-2012, tj. po uzyskaniu stopnia naukowego doktora nauk ekonomicznych w 2006 r.

Lp.	Rodzaj	Autorskie		Współautorskie		Razem
		w j. pol.	w j. ang.	w j. pol.	w j. ang.	
Część A: Oryginalny dorobek publikacyjny						
1	Monografie naukowe	2	-	-	2	4
2	Artykuły w czasopismach naukowych	19	1	8	6	34
3	Rozdziały w monografiach naukowych	4	1	2	2	9
4	Rozdziały w opracowaniach monograficznych	6	5	-	2	13
5	Redakcja monografii naukowych	-	-	-	2	2
Ogółem:		31	7	10	14	62
		38		24		
				61%		39%
Część B: Referaty naukowe i podręczniki akademickie						
Lp.	Rodzaj	Autorskie		Współautorskie		Razem
		w j. pol.	w j. ang.	w j. pol.	w j. ang.	
6.	Podręczniki akademickie	5		-	-	5
7.	Inne publikacje dydaktyczne (<i>case study</i>)	1	-	1	-	2
8.	Referaty wygłoszone podczas konferencji	8	3	1	5	17
	-w tym w materiałach konferencyjnych nie uwzględnione w „części A” powyżej	3	1	1	2	7
Część C: Pozostały dorobek naukowy						
Lp.	Rodzaj	w j. pol.	w j. ang.	Razem		
9.	Udział w projektach badawczych	8	2	10		
	-w tym kierowanie projektami badawczymi	2	-	2		
10.	Udział w innych programach europejskich i międzynarodowych	-	6	6		
11.	Udział w międzynarodowych konsorcjach i sieciach badawczych	-	5	5		
12.	Staże zagraniczne	-	6	6		
13.	Prowadzenie sesji w konferencjach międzynarodowych	-	1	1		
14.	Udział w komitetach organizacyjnych i naukowych konferencji	1	3	4		
15.	Udział w kolegiach redakcyjnych czasopism	2	2	4		
16.	Wykonanie ekspertyz i innych opracowań na zamówienie	5	-	5		

Źródło: opracowanie własne

Kolejnym wymiarem rozwoju naukowo-badawczego jest moja aktywność jako uczestnik i kierownik projektów badawczych, realizowanych zarówno w ramach konkursów międzynarodowych oraz krajowych, jak i uczelnianych. Po uzyskaniu stopnia naukowego doktora uczestniczyłem w dwóch międzynarodowych projektach badawczych. Pierwszym z nich był projekt "Entrepreneurship Activities and Policies in Europe: Social and Employment Issues" realizowany w roku 2012 przez OECD. Mój udział w projekcie sprowadzał się do roli eksperta-konsultanta krajowego dla Polski. Raport badawczy jest obecnie finalizowany, a jego efekty zostaną opublikowane w drugiej połowie 2013 roku. Projekt był finansowany przez OECD oraz Komisję Europejską. Drugim międzynarodowym projektem badawczym w którym uczestniczyłem były badania nt. „European Studies on Cultural Dimensions of International Business: Management and Marketing Implications” realizowane w latach 2007-2010, a finansowane przez Ministerstwo Edukacji Republiki Słowackiej. Efektem realizacji prac wielonarodowego zespołu badawczego (Austria, Hiszpania, Słowacja, Czechy, Polska) była zwarta monografia naukowa pod tym samym tytułem, w której jeden z rozdziałów jest mojego autorstwa i dotyczy badań nad przedsiębiorczością międzynarodową w Polsce zgodnie z przyjętą przez zespół wspólną metodyką badawczą (wspólny formularz ankiety we wszystkich krajach uczestniczących w projekcie).

Po uzyskaniu stopnia doktora byłem dwukrotnie kierownikiem projektów badawczych, w tym jednego wyłonionego w konkursie ogólnopolskim. Kierowany przeze mnie projekt badawczy nt. „Wpływ akcesji Polski do Unii Europejskiej na rozwój przedsiębiorstw województwa małopolskiego” był finansowany przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego w latach 2007-2008, a owocem podjętych prac była zwarta monografia naukowa mojego autorstwa oraz kilka artykułów polsko- i anglojęzycznych. W ramach badań uczelnianych w latach 2010-2011 powierzono mi kierowanie projektem nt. „Rozwój polskich przedsiębiorstw w procesie europejskiej integracji gospodarczej”, który stał się podstawą do opracowania książki habilitacyjnej, którą uważam za moje największe dotychczasowe osiągnięcie naukowe.

Po uzyskaniu stopnia doktora uczestniczyłem także w dwóch ogólnopolskich projektach badawczych wyłonionych w drodze konkursowej oraz w pięciu projektach uczelnianych w ramach badań statutowych. Dodatkowo uczestniczyłem w dwóch projektach badawczo-edukacyjnych, które łączyły badania naukowe z ich edukacyjnym wymiarem implementacyjnym. Chodzi o amerykańsko-polsko-węgierski projekt "Studies in Trans-Atlantic International Relations (STAIR)", który jako jeden z ośmiu projektów edukacyjno-badawczych ATLANTIS był finansowany przez Europejską Agencję Wykonawczą ds. Edukacji, Audiowizualizacji oraz Kultury (EACEA) w latach 2008-2013, a w projekcie tym pełniłem rolę jednego z dwóch koordynatorów merytorycznych ze strony europejskiej. Drugim projektem był „*Researches Regarding the Harmonization of the Entrepreneurial Education of Romanian Universities to the European Union and Eastern European Universities (EDARO)*”, który

realizowany był w latach 2007-2008 na podstawie finansowania Komisji Europejskiej oraz Ministerstwa Edukacji i Nauki Republiki Rumunii.

Po uzyskaniu stopnia doktora nastąpiła także intensyfikacja mojej współpracy międzynarodowej, tak na polu naukowym, jak i dydaktycznym. W okresie ostatnich 6 lat realizowałem kilka międzynarodowych projektów dydaktycznych wyłonionych w drodze konkursów, a finansowanych z międzynarodowych źródeł zewnętrznych. Jako *visiting professor* odwiedziłem kilka uczelni, w tym Grand Valley State University w USA (staż badawczo-dydaktyczny) oraz Newcastle Business School w Wielkiej Brytanii (staż dydaktyczny). W okresie tym uczestniczyłem także w pracach kilku konsorcjów naukowych nad przygotowaniem wspólnych projektów badawczych, w tym wniosku do Siódmego Programu Ramowego. Szczegółowy zakres i efekty mojego zaangażowania we współpracę międzynarodową zostały omówione w odrębnym dokumencie, będącym załącznikiem do złożonego wniosku.

(4) Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie Sztuki (Dz. U. z 2003 r., nr 65, poz. 595 z późn. zm.)

Jako osiągnięcie naukowe wynikające z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie Sztuki (Dz. U. z 2003 r., nr 65, poz. 595 z późn. zm.), które uznaję za znaczący wkład w rozwój nauk ekonomicznych w dyscyplinie ekonomia, a zarazem ukoronowanie mojej dotychczasowej pracy naukowej, wskazuję poniższe opracowanie:

K. Wach, ***Europeizacja małych i średnich przedsiębiorstw. Rozwój przez umiędzynarodowienie***, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012, 333 s. [21 ark. wyd.] (ISBN 978-83-01-17271-8)

4.1. Omówienie celu naukowego

Europeizacja jest obecnie bardzo często używanym pojęciem, przy czym występuje wyraźny niedobór, a wręcz fragmentaryczność wiedzy naukowej w tym zakresie. Badania nad procesami europeizacji zostały zapoczątkowane przez politologów w latach 70. XX wieku, choć sam termin zyskał na popularności dopiero w latach 90. wraz z urzeczywistnieniem jednolitego rynku europejskiego. Od tego momentu europeizacja jest chętnie podejmowanym problemem badawczym w wielu dziedzinach i dyscyplinach naukowych. Dopiero na początku XXI wieku fenomen europeizacji został zauważony przez ekonomistów, a badania nad ekonomicznym wymiarem procesów europeizacji są w fazie załóżkowej. W odniesieniu do małych i średnich przedsiębiorstw Komisja

Europejska najprawdopodobniej po raz pierwszy¹ w oficjalnym dokumencie użyła sformułowania europeizacja już w 1993 roku [European Commission 1994d, s. 9]. D. Floyd [2001, s. 109] podkreśla, że większość zmian rynkowych, jakie miały miejsce na przełomie wieków dokonały się na skutek procesów europeizacji, które *explicite* określa jako fenomen procesów regionalizacji. Z kolei D. Coen oraz Ch. Dannreuther [2002, s. 116] zwracają uwagę, że procesy oddolnej oraz odgórnej europeizacji niosą ze sobą wiele możliwości dla przedsiębiorstw, przy czym zaznaczają, że beneficjentami tych procesów są jedynie aktywne, posiadające odpowiednie zasoby przedsiębiorstwa bez względu na ich wielkość (zarówno duże, jak i te z sektora MŚP). Jak podkreśla N. Fligstein [2009, s. 107] „większość badań dotyczących integracji europejskiej skupia się jedynie na procesach politycznych i prawnych (...), co powoduje, że badacze przeocząją jak głęboko gospodarka europejska została przeorganizowana”. Przytoczone powyżej trzy prace są nielicznymi, a na dodatek dość młodymi opracowaniami postulującymi podjęcie szerokich i głębokich badań nad procesami europeizacji przedsiębiorstw. Również analiza bibliometryczna potwierdza, że fenomen europeizacji w wymiarze ekonomicznym jako problem badawczy dopiero co zaczął być podejmowany przez ekonomistów. Zagadnienia europeizacji przedsiębiorstwa najwcześniej podejmowane były z perspektywy marketingowej, a pierwsze prace i badania w tym zakresie prowadzono już w latach 80. XX wieku, przy czym pierwsze anglojęzyczne opracowania monograficzne zaczęły pojawiać się na przełomie lat 80. oraz 90. XX wieku². Już w 1994 roku, Ph. Harris oraz F. McDonald [2004, s. 73] jako jedni z pierwszych zdefiniowali europeizację przedsiębiorstwa jako jego internacjonalizację w obrębie Unii Europejskiej podkreślając, że procesy integracyjne intensyfikują europeizację przedsiębiorstw, czyniąc ją bardziej kompleksową niż analogicznie zachodzące procesy internacjonalizacji poza integrującą się Europą. Należy podkreślić, że dostępne opracowania na ten temat mają przede wszystkim charakter koncepcyjno-teoretyczny, względnie uzupełniane są studiami przypadków, ewidentnie jednak brakuje badań empirycznych w tym zakresie, zwłaszcza w Polsce. Tematyka ta podejmowana jest na marginesie innych – szerszych rozważań, co potwierdza pilną potrzebę podjęcia się próby holistycznych studiów literaturowych i analizy empirycznej w tym zakresie. Skłoniło to mnie do podjęcia się kompleksowych studiów teoretycznych i badań empirycznych dotyczących europeizacji polskich przedsiębiorstw. Główną przesłanką podjęcia omawianej tematyki badawczej

¹ Podano na podstawie własnej chronologicznej kwerendy wszystkich dostępnych materiałów źródłowych z lat 80. oraz 90. XX wieku, choć zaznaczyć należy że takie sformułowanie mogło pojawić się wcześniej, w materiałach, które nie są dostępne w udostępnionych bazach danych zawierających unijne akty prawne i dokumenty robocze.

² W Polsce pierwsze opracowania monograficzne w zakresie euromarketingu pojawiły się pod koniec XX wieku [Sznajder 1999; Komor 2000]. Jednym z pierwszych polskich autorów, który użył określenia europeizacja w odniesieniu do rynku był I. Rutkowski [2003, s. 2-6]. Od lat 90. XX wieku pojawiają się liczne podręczniki akademickie do biznesu europejskiego, w Polsce jednymi z pierwszych były [Wach 2008] oraz [Nowakowski i in. 2008], choć już w 1995 roku w języku polskim ukazało się tłumaczenie książki poświęconej zarządzaniu europejskiemu [Bloom, Calori, de Woot 1994].

była chęć uzupełnienia i wzbogacenia wiedzy w zakresie wpływów procesów europeizacji w wymiarze makroekonomicznym na rozwój polskich przedsiębiorstw, a zwłaszcza na poziom i intensyfikację ich internacjonalizacji w obrębie Unii Europejskiej. Stąd moja monografia pt. „Europeizacja małych i średnich przedsiębiorstw. Rozwój przez umiędzynarodowienie” stanowi pewien krok w kierunku tworzenia podstaw do systematycznego gromadzenia danych i doskonalenia podejść badawczych w obszarze badań europeizacji polskich przedsiębiorstw.

Książka realizuje dwa główne cele – koncepcyjny i badawczy. **Głównym celem koncepcyjnym (C1)** podjętych badań jest konceptualizacja i operacjonalizacja procesu europeizacji małych i średnich przedsiębiorstw, w tym konstrukcja teoretycznego modelu europeizacji przedsiębiorstwa w perspektywie mikroekonomicznej i zarządczej. Natomiast **głównym celem badawczym (C2)** jest empiryczna weryfikacja procesów europeizacji makroekonomicznej po akcesji Polski do Unii Europejskiej na poziom europeizacji i rozwój polskich przedsiębiorstw, w tym diagnoza poziomu intensywności oraz identyfikacja metod europeizacji mikroekonomicznej polskich przedsiębiorstw (tj. ich umiędzynarodowienia w obrębie jednolitego rynku europejskiego) przyczyniających się do ich rozwoju.

W ramach tak zdefiniowanych celów głównych wyróżniono cele cząstkowe służące ich realizacji w wymiarze poznawczym, metodologicznym i użytkowym. W pracy przyjęto następujące **cele operacyjne:**

- C 1.1:** Systematyzacja perspektyw konceptualnych kategorii rozwoju małego i średniego przedsiębiorstwa.
- C 1.2:** Określenie metod pomiaru rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw.
- C 1.3:** Identyfikacja metod rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw poprzez ich ekspansję międzynarodową.
- C 1.4:** Systematyzacja ujęć modelowania internacjonalizacji małych i średnich przedsiębiorstw.
- C 1.5:** Określenie metod pomiaru internacjonalizacji małych i średnich przedsiębiorstw.
- C 1.6:** Analiza i systematyzacja perspektyw badawczych procesu europeizacji w ujęciu interdyscyplinarnym.
- C 1.7:** Konceptualizacja procesu europeizacji makroekonomicznej w perspektywie nauk ekonomicznych w ujęciu kontekstualnym.
- C 1.8:** Konstrukcja ogólnego modelu europeizacji przedsiębiorstwa w perspektywie mikroekonomicznej i zarządczej.
- C 1.9:** Opracowanie metodyki badania procesu europeizacji przedsiębiorstw, zwłaszcza mikro-, małych i średnich, w tym konstrukcja i operacjonalizacja modelu badawczego.
- C 1.10:** Diagnoza, analiza i ewaluacja unijnego systemu wsparcia i prowadzonej w jego ramach polityki na rzecz rozwoju i europeizacji małych i średnich przedsiębiorstw.
- C 1.11:** Analiza stanu i tendencji europeizacji i internacjonalizacji unijnych małych i średnich przedsiębiorstw.

- C 2.1:** Analiza możliwości europeizacji działalności polskich przedsiębiorstw (ich umiędzynarodowienia na jednolitym rynku europejskim).
- C 2.2:** Konstrukcja modelu badania wpływu procesów europeizacji makroekonomicznej po akcesji Polski do Unii Europejskiej na rozwój polskich przedsiębiorstw.
- C 2.3:** Określenie zmian intensywności i poziomu europeizacji i szerszego umiędzynarodowienia badanych przedsiębiorstw.
- C 2.4:** Estymacja wpływu procesów europeizacji makroekonomicznej po akcesji Polski do Unii Europejskiej na działalność badanych przedsiębiorstw.

Wnikliwa analiza dorobku literatury naukowej poświęconej badaniom procesów europeizacji, a także procesom internacjonalizacji małych i średnich przedsiębiorstw pozwoliła na określenie trzech następujących problemów badawczych:

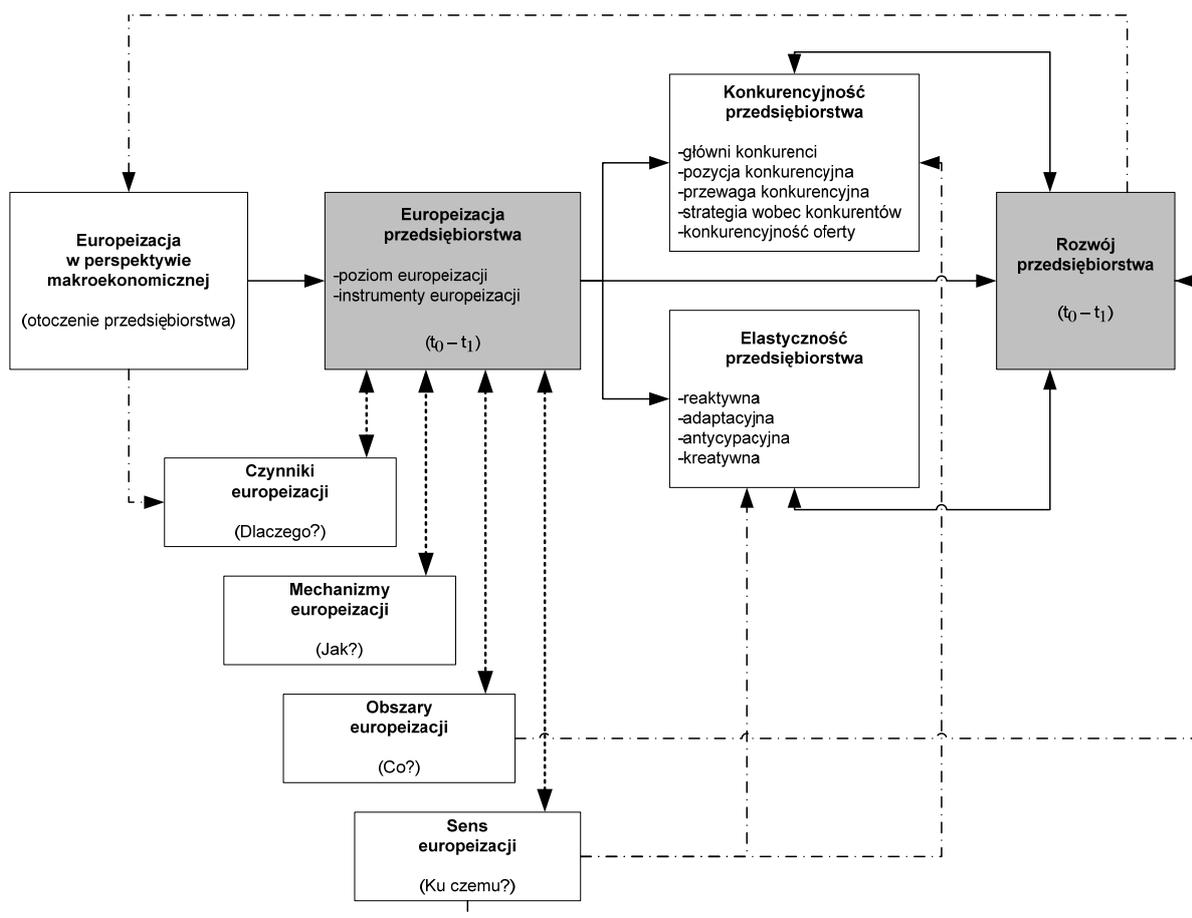
- Jaki jest wpływ procesów europeizacji makroekonomicznej nasilonych po akcesji Polski do Unii Europejskiej na poziom europeizacji działalności polskich przedsiębiorstw i wybór metod ich umiędzynarodowienia?
- Jaki jest wpływ procesów europeizacji makroekonomicznej po akcesji Polski do Unii Europejskiej na konkurencyjność strategiczną polskich przedsiębiorstw?
- Jaki jest wpływ makroekonomicznych procesów europeizacji zintensyfikowanych po akcesji Polski do Unii Europejskiej na rozwój polskich przedsiębiorstw i ich elastyczność?

W ramach prowadzonych badań empirycznych przyjęto także 21 hipotez operacyjnych ujętych w trzech problemach badawczych (zostaną one szczegółowo omówione w części autoreferatu poświęconej wynikom badań empirycznych).

Do przygotowania monografii wykorzystano zróżnicowany warsztat badawczy – od analiz studialnych literatury przedmiotu, przez prace koncepcyjne w zakresie konstrukcji modeli teoretycznych, do wielopłaszczyznowych badań empirycznych. Komponent empiryczny obejmował szeroką macierz obserwacji, w tym analizę danych zastanych przy wykorzystaniu metod statystycznych, sondaż diagnostyczny (ankietyzacja) oraz terenowe badania pogłębione. Na potrzeby badań empirycznych posłużono się dwoma losowo dobranymi próbkami badawczymi. Analiza pierwszego etapu badań przy wykorzystaniu ankietyzacji obejmowała 323 przedsiębiorstwa, a zebrany w ten sposób materiał badawczy miał zarówno charakter ilościowy, jak i jakościowy. W drugim etapie badań wykorzystano kwestionariusz wywiadu kierowanego, na podstawie którego przeprowadzono 100 wywiadów, a pozyskany w ten sposób materiał badawczy miał charakter jakościowy. Materiał empiryczny zebrano podczas badań prowadzonych w latach 2007-2008 w ramach projektu badawczego finansowanego przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, którego byłem kierownikiem i jedynym wykonawcą. Dane uzyskane podczas badań empirycznych miały głównie charakter jakościowy, zastosowanie wskaźników syntetycznych dla poszczególnych

zmiennych pozwoliło jednak nadać im postać ilościową przez wykorzystanie cech *quasi*-ciągłych. Zgromadzony materiał poddano weryfikacji statystycznej przy użyciu specjalistycznego oprogramowania komputerowego oraz odpowiednich narzędzi statystycznych.

Ograniczenia w przyjętej metodyce badawczej związane są głównie z dostępnością danych statystycznych. Analiza skali internacjonalizacji i europeizacji MŚP w Unii Europejskiej była możliwa do przeprowadzenia jedynie dla dwóch okresów porównawczych – lat 2003 oraz 2009, gdyż brak jest regularnych danych statystycznych w tym zakresie, co wymusiło pewne uproszczenia analityczne. Również w Polsce dane statystyczne na temat europeizacji przedsiębiorstw nie są gromadzone, stąd zdecydowano się na ankietyzację. Zastosowanie percepcji menedżerskiej niesie ze sobą pewne ograniczenia badawcze, przy czym jest to jedyna dostępna forma pozyskania materiału empirycznego w tym zakresie, która jest *nota bene* powszechnie wykorzystywana w naukach o zarządzaniu, a przy tym zapewnia możliwość uogólnień na podstawie praw statystyki stochastycznej, choć mam pełną świadomość, że wniosków wyciągniętych na tej podstawie nie można absolutyzować.

Rys. 1. Teoretyczny model europeizacji przedsiębiorstwa
Źródło: opracowanie własne.

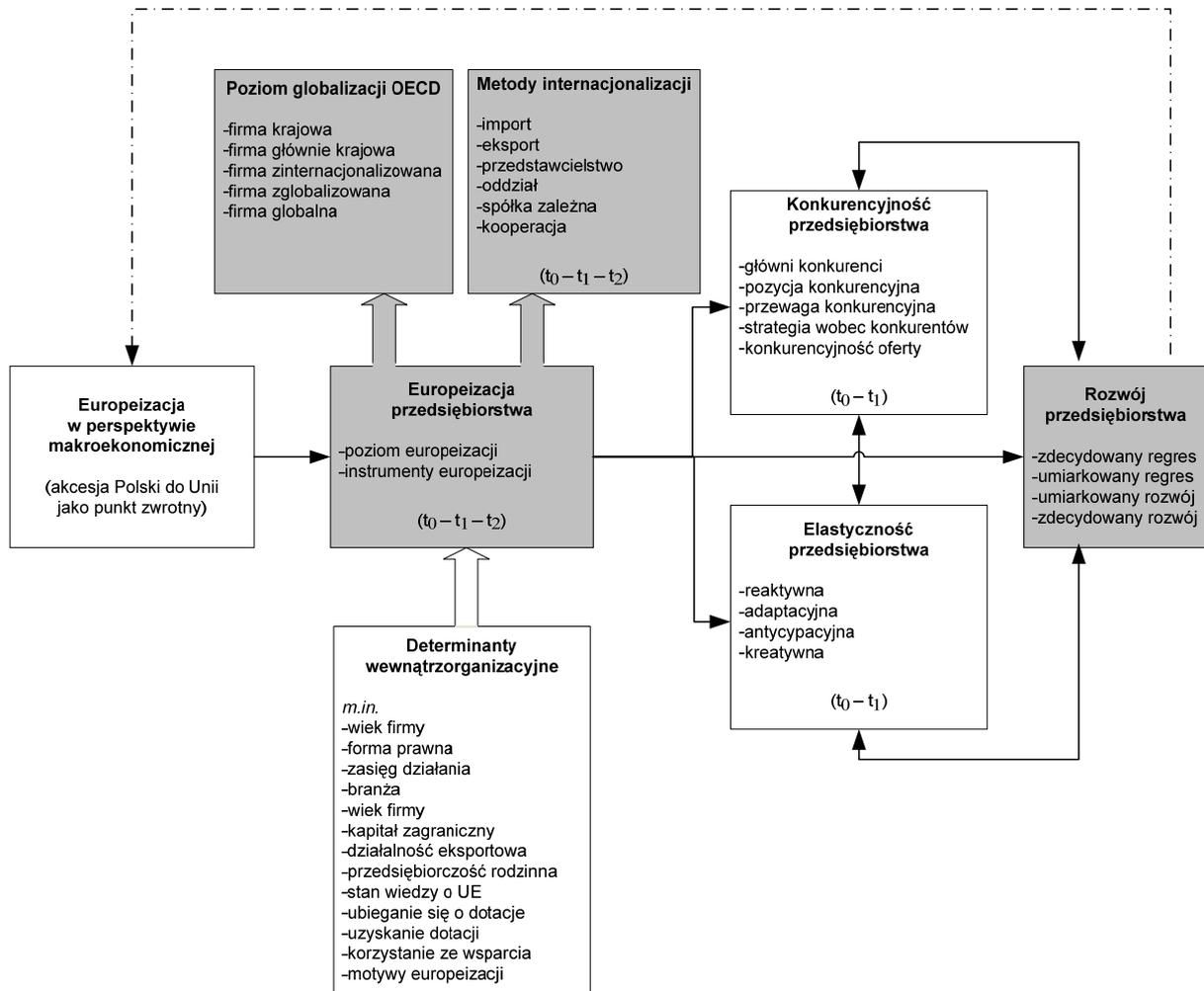
Do budowy modelu badawczego wykorzystano wcześniej opracowaną autorską koncepcję teoretycznego modelu europeizacji przedsiębiorstwa (rys. 1), którą poddano uszczegółowieniu i operacjonalizacji, przy jednoczesnej symplifikacji modelu koncepcyjnego na potrzeby badań empirycznych. W centrum modelu badawczego (rys. 2) znajduje się badana europeizacja przedsiębiorstwa, dla której dokonano pomiaru jej poziomu oraz zidentyfikowano metody internacjonalizacji zastosowane przez badane przedsiębiorstwa w perspektywie retrospektywnej i prospektywnej. Wybór czynników determinujących proces europeizacji przedsiębiorstwa ograniczono tylko do wybranych determinant wewnątrzorganizacyjnych, przy czym ich wyboru dokonano na podstawie najczęściej występujących w analogicznych badaniach (identyfikacji takiej dokonano podczas studium literatury na wcześniejszym etapie badań). Wybór tych, a nie innych czynników był podyktowany przede wszystkim względami pragmatycznymi, choć zdają sobie sprawę z wieloaspektowości tego zagadnienia (dla przykładu tylko można podać tutaj bogatą teorię zasobową przedsiębiorstwa). Na wyjściu modelu znajdują się trzy wzajemnie ze sobą powiązane czynniki, a mianowicie rozwój przedsiębiorstwa, jego konkurencyjność i elastyczność, które jak można przypuszczać są determinowane przez poziom europeizacji przedsiębiorstwa.

Ponieważ pojęcie europeizacji nie jest jednoznaczne nawet w literaturze przedmiotu, a tym bardziej dla badanych przedsiębiorców, stąd punktem zwrotnym dla badań i intensyfikacji procesów europeizacji makroekonomicznej uczyniono moment wstąpienia Polski do Unii, jako najbardziej zrozumiałego odniesienia dla respondentów, co po raz kolejny podyktowane było kwestiami pragmatycznymi. Należy nadmienić, że z dniem akcesji *de facto* zaistniała intensyfikacja procesów europeizacji makroekonomicznej w Polsce, przy czym przedsiębiorstwa polskie procesy te, choć w mniejszym stopniu, odczuwały również przed rozszerzeniem. Wyróżnione w modelu zmienne zostały poddane badaniom w perspektywie przedakcesyjnej (analiza *ex post*) i poakcesyjnej (analiza *hic et nunc*).

Zastosowana metodyka badawcza obejmowała również sekwencję określonych etapów analizy. Zastosowany cykl postępowania badawczego oparty był na opracowanym modelu badawczym i uwzględniał następujące etapy analityczne:

1. Identyfikacja stanu ekonomiczno-organizacyjnego polskich przedsiębiorstw.
2. Analiza poziomu, zakresu i intensywności europeizacji i internacjonalizacji działalności badanych przedsiębiorstw.
3. Identyfikacja zmian w otoczeniu konkurencyjnym polskich przedsiębiorstw w procesie europejskiej integracji gospodarczej.
4. Ocena konkurencyjności badanych przedsiębiorstw.
5. Analiza czynnikowa poziomu elastyczności badanych przedsiębiorstw.
6. Analiza przyczynowa ograniczeń w europeizacji działalności badanych przedsiębiorstw.

7. Weryfikacja statystyczna oceny stopnia wpływu intensyfikacji procesów europeizacji makroekonomicznej po akcesji Polski do Unii Europejskiej na rozwój polskich przedsiębiorstw.

Rys. 2. Zastosowany model badawczy

Źródło: opracowanie własne.

W oparciu o przyjęte założenia doprecyzowano model badawczy, na podstawie którego hipotezy badawcze można było poddać procedurze weryfikacji empirycznej. W tym celu określono miary i parametry modelu, przy czym zastosowano dwa typy wskaźników jakościowych i ilościowych:

- wskaźniki proste będące średnią arytmetyczną odpowiedzi na poszczególne pytania (niekiedy określone procentowo),
- wskaźniki będące wypadkową wskaźników prostych.

Zarówno wskaźniki proste, jak i wypadkowe obejmują cechy ilościowe (ciągłe), które przyjmowały wartość ze zbioru liczbowego (np. wiek, wielkość zatrudnienia), jak również cechy jakościowe (np. jakościowa ocena poszczególnych czynników). Dla zmiennych jakościowych

zbudowano wskaźniki – agregaty (sumy odpowiedzi dla danej kategorii), a następnie wskaźniki te standaryzowano w ustalonym przedziale (zostały one zamienione tak, aby ich wartość była sumą od 0 do 1, a następnie podano je w postaci procentowej 0-100). Na tej podstawie otrzymano cechy *quasi*-ciągłe, stąd można je traktować jako cechy ciągłe i można zastosować dla nich metody statystyczne przeznaczone dla cech ciągłych. Na etapie kalkulacji statystycznych zastosowano cztery agregaty:

- ogólny wskaźnik poziomu europeizacji,
- ogólny wskaźnik poziomu internacjonalizacji,
- ogólny wskaźnik rozwoju przedsiębiorstwa,
- ogólny wskaźnik postawy przedsiębiorczej przedsiębiorców.

Struktura pracy i jej logika podyktowana była prezentowanymi treściami wynikającymi z przyjętych celów. Praca składa się z pięciu rozdziałów ujętych w dwóch częściach, teoretyczno-koncepcyjnej (rozdziały 1-3) oraz analityczno-empirycznej (rozdziały 4-5).

Pierwszy rozdział (*Konceptualizacja rozwoju małego i średniego przedsiębiorstwa*), jako jeden z trzech teoretyczno - koncepcyjnych rozdziałów, podejmuje próbę uporządkowania kategorii rozwoju przedsiębiorstwa w naukach ekonomicznych integrując podejście ekonomii i zarządzania. W rozdziale tym dokonano próby delimitacji pojęcia rozwoju przedsiębiorstwa, a także korelatu rozwój – wzrost. Szczególną uwagę położono na modelowanie rozwoju oraz na kwestię pomiaru rozwoju małego i średniego przedsiębiorstwa, które w wypadku przedsiębiorstw tej klasy wielkości przebiegają odmiennie niż w wypadku dużych przedsiębiorstw, dla których głównie tworzone są modele.

Drugi rozdział (*Rozwój małego i średniego przedsiębiorstwa poprzez umiędzynarodowienie*) poświęcono kwestii rozwoju przedsiębiorstwa poprzez jego międzynarodową ekspansję. Omawiając kwestie motywów internacjonalizacji MŚP akcent położono na analizę dostępnych badań empirycznych w tym zakresie. Prezentacja metod internacjonalizacji dokonana została z perspektywy MŚP, co wyróżnia tę część od podobnych ujęć literaturowych. Punkt ciężkości tego rozdziału położono na teoriach internacjonalizacji MŚP, przy czym oprócz trzech konwencjonalnych podejść szeroko opisanych w literaturze przedmiotu, analizie poddano także inne podejścia, typowe dla małych i średnich przedsiębiorstw.

Punktem wyjścia rozdziału trzeciego (*Operacjoanlizacja procesu europeizacji małych i średnich przedsiębiorstw*), będącego rozdziałem koncepcyjno – metodycznym, są kwestie wieloaspektowości i interdyscyplinarności fenomenu procesów europeizacji. Podjęto tutaj próbę systematyki i delimitacji procesu europeizacji oraz zaprezentowano główne konceptualne podejścia badawcze do procesu europeizacji. Dokonano także analizy kontekstualnej europeizacji na tle procesów globalizacji i internacjonalizacji gospodarki światowej. W rozdziale tym zawarto próbę

autorskiej konceptualizacji europeizacji w wymiarze makroekonomicznym, który z kolei warunkuje procesy europeizacji przedsiębiorstw. Szczególną uwagę skupiono na autorskim modelu europeizacji małych i średnich przedsiębiorstw oraz stosowanych przez nie strategiach europeizacji.

Czwarty rozdział (*Unijna polityka wsparcia rozwoju i europeizacji małych i średnich przedsiębiorstw*), jako pierwszy z dwóch rozdziałów analityczno-empirycznych, zawiera analizę unijnej polityki na rzecz rozwoju i europeizacji MŚP. Oprócz krytycznej analizy, podjęto próbę systematyzacji tej polityki, a także określono ewolucyjne kierunki jej przeobrażeń na przestrzeni ostatnich trzech dekad. Rozdział ten kończy analiza stanu i tendencji europeizacji i internacjonalizacji europejskich MŚP.

Piąty rozdział (*Empiryczna analiza procesu europeizacji przedsiębiorstw. Badania eksploracyjne przedsiębiorstw z województwa małopolskiego*) zawiera wyniki badań empirycznych przy wykorzystaniu ankietyzacji i terenowych badań pogłębionych. Na podstawie zebranego materiału empirycznego dokonano identyfikacji metod i poziomu europeizacji badanych przedsiębiorstw. W ujęciu szczegółowym podjęto także analizę działalności eksportowej, powiązań kooperacyjnych oraz konkurencyjności i elastyczności badanych przedsiębiorstw.

4.2. Omówienie osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich wykorzystania

W monografii starałem się ma z jednej strony zawrzeć twórczą syntezę i systematykę dorobku nauk ekonomicznych w zakresie europeizacji przedsiębiorstw, na który składają się trzy nakładające się obszary badań, czyli teoria rozwoju przedsiębiorstwa, teoria internacjonalizacji przedsiębiorstwa oraz teoria przedsiębiorczości, przy czym wszystkie one rozwijane są zarówno w ekonomii, jak i w zarządzaniu. Z kolei z drugiej strony, jak się wydaje, monografia zawiera jedną z pierwszym prób konceptualizacji procesu europeizacji przedsiębiorstwa w ujęciu holistycznym, interdyscyplinarnym. Poszukiwaniom uniwersalnych determinant i mechanizmów europeizacji przedsiębiorstw przyświecało kilkanaście celów, które zostały osiągnięte w toku podjętych prac badawczych.

Pierwszym celem poznawczym (C 1.1) była systematyzacja perspektyw konceptualnych kategorii rozwoju małego i średniego przedsiębiorstwa. W toku badań dokonano systematyki samego pojęcia rozwoju przedsiębiorstwa, który nie jest jednoznacznie pojmowany w literaturze przedmiotu. Uporządkowano występujące w literaturze nurty w zakresie pojmowania rozwoju przedsiębiorstwa, wyróżniając dwa przeciwstawne sobie nurty –ortodoksyjny oraz pragmatyczny, na tej podstawie zaproponowano autorską definicję rozwoju przedsiębiorstwa na tle kontekstu pojęciowego w ujęciu deskryptywno – wartościującym, z uwzględnieniem korelatu rozwój – wzrost. Dokonano systematyki kategorii rozwoju przedsiębiorstwa identyfikując i charakteryzując 15 różnych typologii rozwoju przedsiębiorstwa. Dokonano także obszernego przeglądu literatury oraz badań empirycznych w tym

zakresie, identyfikując 7 różnych konwencji modelowania rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw. Dostrzegając pewne braki w zakresie modelowania rozwoju MŚP zaproponowano autorski teoretyczny model rozwoju MŚP wykorzystujący współczesne uwarunkowania, co nie było planowanym celem, jednak wynikało z dostrzeżenia braku takiego ujęcia w literaturze, a co za tym idzie z potrzeby zaproponowania takiego ujęcia. Opracowany autorski model rozwoju MŚP rozwinięty został z perspektywy teorii przedsiębiorczości, a jako zmienne wykorzystuje współczesne i antycypacyjne uwarunkowania, jakie towarzyszą rozwojowi współczesnych MŚP.

W zakresie drugiego celu (C 1.2), jakim było określenie metod pomiaru rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw, dokonano rozgraniczenia pomiędzy klasycznym, a nowym, innowacyjnym sposobem pomiaru rozwoju i nową jego kwantyfikowalnością wynikającą z współczesnych uwarunkowań gospodarczych. Na podstawie przeprowadzonych studiów badań empirycznych innych autorów wykazano, że dwa najczęściej stosowane miary w odniesieniu do MŚP to wielkość zatrudnienia oraz wielkość obrotów. Dokonano także przeglądu determinant internacjonalizacji MŚP w badaniach empirycznych różnych autorów, starając się przez to powiązać ujęcie teoretyczne z praktycznym.

W zakresie celu trzeciego (C 1.3. Identyfikacja metod rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw poprzez ich ekspansję międzynarodową) dokonano systematyzacji form internacjonalizacji przedsiębiorstw, ze szczególnym uwzględnieniem instrumentów dotyczących MŚP. Omawiając poszczególne formy akcent położono na możliwości ich wykorzystania przez MŚP. Uwzględniono tutaj dość rzadko poruszane w polskiej literaturze metody takie jak piggybacking, czy formy eksportu pośredniego oraz kooperacyjnego, a które to mogą być z powodzeniem wykorzystywane przez MŚP ze względu na specyfikę charakterystyk tych form, które pozwalają wyeliminować bariery z jakimi borykają się małe przedsiębiorstwa podczas procesu swojej internacjonalizacji. Wyróżnione metody poddano analizie w części empirycznej prowadzonych badań.

Czwartym celem poznawczym (C 1.4) była systematyka ujęć modelowania internacjonalizacji MŚP. Analiza literatury przedmiotu i badań empirycznych pozwoliła na identyfikację kilkudziesięciu różnych modeli, na podstawie której dokonano ich systematyki i redukcji do sześciu, a w zasadzie siedmiu głównych podejść (podejście etapowe, zasobowe, sieciowe, szkoły przedsiębiorczości międzynarodowej, zarządczo-strategiczne, protoholistyczne oraz podejścia alternatywne niedające się zaklasyfikować do powyższych grup). Jest to rozwinięcie występującej w literaturze przedmiotu systematyki sprowadzającej się *de facto* zwykle do dwóch (konwencjonalne i niekonwencjonalne modele) lub czterech ujęć (etapowe, zasobowe, sieciowe i alternatywne teorie internacjonalizacji). Przy identyfikacji modeli internacjonalizacji bazowano na publikacjach ukazujących się w latach 2009-2012, które z oczywistych względów nie zostały jeszcze uwzględniano w dotychczasowych systematykach. Swoistego rodzaju wartość dodaną może stanowić autorska próba typologii różnych

podejść i koncepcji internacjonalizacji przedsiębiorstwa występujących w ramach szkoły przedsiębiorczości międzynarodowej.

W ramach celu piątego (C 1.5), jakim było określenie metod pomiaru internacjonalizacji MŚP, zidentyfikowano kilka metod pomiaru internacjonalizacji przedsiębiorstw, a w sposób szczególny omówiono trzy (indeks TNI, indeks globalizacji MŚP oraz miary poziomów internacjonalizacji MŚP). Miary te wykorzystano w części empirycznej prowadzonych badań.

Szóstym celem poznawczym (C 1.6) była analiza i systematyzacja perspektyw badawczych procesu europeizacji w ujęciu interdyscyplinarnym. Wieloznaczność pojęcia europeizacja skłoniła mnie do przyjęcia generycznego definiensu w stosunku do tego definiendum. Określono również zależność procesów europeizacji od procesów integracji europejskiej. Te ogólne rozważania pozwoliły na zbudowanie autorskiego modelu determinizmu europeizacji i procesów pokrewnych oraz autorskiego modelu kontekstualnej triady europeizacji. W pracy dokonano także systematyki trzech głównych konceptualnych podejść badawczych do fenomenu europeizacji.

W zakresie siódmego celu poznawczego (C 1.7), którym była konceptualizacji procesu europeizacji makroekonomicznej, dokonano przedmiotowej autorskiej systematyki podejść badawczych (poliwalentne, kauzalne, czynnościowe oraz skutkowe), co stanowić może swoistego rodzaju *novum* w stosunku do omawianych w literaturze trzech głównych podejść badawczych (centralistycznego, demokratycznego oraz zintegrowanego). Dokonano autorskiej konceptualizacji poliwalentności europeizacji w odniesieniu do Unii Europejskiej wyróżniając 10 głównych wymiarów europeizacji (7 pozaekonomicznych oraz 3 ekonomiczne). Na tej podstawie dokonano bardziej szczegółowej konceptualizacji dwóch wymiarów makroekonomicznych europeizacji – transcendentnego i immanentnego.

Przechodząc do wymiaru mikroekonomicznego europeizacji zrealizowano kolejny cel (tym razem metodologiczny), jakim była konstrukcja ogólnego modelu europeizacji przedsiębiorstw, zwłaszcza mikro, małych i średnich (C 1.8). Ten autorski model europeizacji przedsiębiorstwa bazuje na podejściu mikroekonomicznym oraz zarządczym. Obejmuje on trzy grupy zmiennych: czynniki wejściowe w ujęciu kazualnym; czynniki transformacyjne w ujęciu poliwalentnym i procesowym oraz czynniki wyjściowe w ujęciu skutkowym. Model ten identyfikuje cztery mechanizmy europeizacji przedsiębiorstwa, a mianowicie mechanizm koercji, mimetyczny, kooperacji oraz przedsiębiorczy. Określono tutaj kontekstualne zależności pomiędzy procesami internacjonalizacji, europeizacji i globalizacji przedsiębiorstwa, które niejednokrotnie są różnie pojmowane w literaturze przedmiotu, stąd taka systematyka może okazać się przydatna. Rozwinięcie modelu stanowi identyfikacja czterech podstawowych strategii europeizacji stosowanych przez przedsiębiorstwa.

Ogólny model europeizacji przedsiębiorstwa zaadaptowano na potrzeby badań empirycznych dokonując jego szczegółowej operacjonalizacji w zakresie jego zmiennych, co wynikało bezpośrednio

z realizacji kolejnego celu badawczego C 1.9. oraz C 2.2. (opracowanie metodyki badania procesu europeizacji przedsiębiorstw ... oraz konstrukcja modeli badania wpływu ...). Pojawienie się nowych zmiennych i miar europeizacji adekwatnych do badań empirycznych wymusiło konieczność rozbudowania modelu (rozdział 5).

Pozostałe cele określone na wstępie procesu badawczego (C 1.10-1.11 oraz C 2.1-2.4) zostały zrealizowane w części analityczno-empirycznej stanowiącej dwa ostatnie rozdziały książki. Zebrany materiał empiryczny i jego analiza pozwoliła na wyciągnięcie interesujących wniosków w zakresie poziomu, intensywności i metod europeizacji badanych przedsiębiorstw³, co było jednym z zakładanych celów poznawczych.

W wyniku badań stwierdzono, że aż 65,3% spośród badanych przedsiębiorstw nie podjęło żadnych działań w zakresie umiędzynarodowienia swojej działalności, natomiast spośród 34,7% badanych przedsiębiorstw, które podjęły jakiegokolwiek działania w zakresie umiędzynarodowienia swojej działalności – 41,8% podjęło takie działania dopiero po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej. Dość podobne wyniki uzyskano w przekrojowych badaniach ogólnoeuropejskich prowadzonych za zlecenie Komisji Europejskiej (badania EIM/GDCC Survey 2009) w tym samym okresie, według których poziom umiędzynarodowienia polskich przedsiębiorstw wynosił 47% [EIM 2010, s. 25] (w analizowanych badaniach w województwie małopolskim wyniósł 34,7%). Choć ogólnoeuropejskie badania przeprowadzane dwa lata wcześniej (Gallup Survey 2006) również na zlecenie Komisji Europejskiej wykazywały dużo niższy wskaźnik dla polskich przedsiębiorstw, wynoszący zaledwie 6,2% [Gallup 2007, s. 45]. Dokonując porównań do średniego poziomu umiędzynarodowienia MŚP dla UE-27 uzyskany wynik należy oceniać wysoko (wskaźniki ogólnoeuropejskie wynosiły 44% w 2009 oraz 8% w 2006)⁴. Bardzo pozytywnym prognostykiem jest wysoka intensywność podjęcia internacjonalizacji przez badane przedsiębiorstwa w wyniku procesów integracji i europeizacji zachodzących głównie po akcesji Polski do Unii – w okresie poakcesyjnym jest to wzrost o 20,5% w stosunku do okresu przedakcesyjnego. Najpopularniejszą formą umiędzynarodowienia badanych przedsiębiorstw zarówno na rynku europejskim, jak i na rynkach krajów trzecich było podjęcie działalności eksportowej, ale także współpraca z partnerami zagranicznymi. Eksport zarówno w literaturze przedmiotu, jak w badaniach empirycznych jest

³ **Dobór przedsiębiorstw do próby badawczej** miał charakter losowy, przy czym badania ze względów pragmatycznych ograniczono do jednego województwa – małopolskiego. Empiryczna analiza przedsiębiorstw z województwa małopolskiego stanowi egzemplifikację badanego zjawiska. Jak można sądzić, nie zmniejsza to znaczenia badań, gdyż Polska jest krajem mocno homogenicznym, co pozwala na możliwość przeniesienia wyników badań na całą populację polskich przedsiębiorstw.

⁴ Należy tutaj poczynić odpowiednie sugestie na temat kontrowersji wokół badań z 2006 roku, i braku adekwatności i porównywalności tych badań z tymi wykonanymi w 2003 oraz 2009 roku (czy nawet w 2010 roku). Wykorzystanie wyników tych badań jest ograniczone, gdyż nie są one porównywalne, a wyniki są wysoko zastanawiające nie tylko w porównaniu do pozostałych badań, ale również w odniesieniu do istniejących danych pierwotnych.

wskazywany jako najczęstsza metoda umiędzynarodowienia przedsiębiorstw, zwłaszcza tych z sektora MŚP, stąd wyniki te w żaden sposób nie budzą zastrzeżeń. Taki stan rzeczy potwierdzają również badania ogólnoeuropejskie z 2003 oraz 2009 roku. Pod tym względem profil polskich przedsiębiorstw jest zbliżony z profilem europejskich MŚP. Wyniki te świadczą o pozytywnym wpływie akcesji Polski do Unii Europejskiej na poziom europeizacji polskich przedsiębiorstw z tendencją do utrwalania się tego stanu rzeczy. Z kolei te firmy, które nie podjęły żadnych działań w zakresie umiędzynarodowienia swojej działalności w przeważającej większości jako powód podawały brak takiej potrzeby. Obserwacje te pozwalają na stwierdzenie, że te przedsiębiorstwa, które już działały na rynku europejskim pogłębiają proces europeizacji swojej działalności, natomiast te, które działały na rynku krajowym nie są zainteresowane umiędzynarodowieniem swojej działalności. Można uznać to zjawisko za oczywiste, bowiem zdecydowana większość mikroprzedsiębiorstw, oraz część małych przedsiębiorstw to lokalne (nawet nie regionalne) przedsiębiorstwa o bardzo ograniczonym terytorialnym zakresie działania ze względu na charakter prowadzonych przez nie działalności. Blisko połowa badanych eksporterów prowadziła działalność eksportową tylko w obrębie Unii Europejskiej, tyle samo badanych firm eksportowało zarówno na rynku europejskim, jak i do krajów trzecich, zaledwie 2,44% prowadziło działalność eksportową jedynie poza Unią. Na podstawie kalkulacji statystycznych potwierdzono zależność wielkości udziału eksportu w przychodach badanych przedsiębiorstw od orientacji geograficznej prowadzonego eksportu. Wysoki udział eksportu w przychodach notują przedsiębiorstwa prowadzące działalność eksportową zarówno do krajów Unii Europejskiej, jak i do krajów trzecich. Przedsiębiorstwa, które prowadzą działalność eksportową wewnątrz Unii notują niższy udział eksportu w swoich przychodach, bowiem dla 50% z nich udział eksportu w przychodach nie przekracza 10% (analogicznie sytuacja wygląda dla tych eksportujących tylko poza UE). Na podstawie przytoczonych wyników należy odrzucić postawioną na wstępie hipotezę, że udział eksportu w przychodach przedsiębiorstw nie zależy od orientacji geograficznej badanych przedsiębiorstw. Wyniki badań pozwalają również na przyjęcie hipotezy, że na skutek procesów europeizacji makroekonomicznej po akcesji Polski do Unii Europejskiej nastąpiła, choć nieznaczna, intensyfikacja powiązań kooperacyjnych badanych przedsiębiorstw z podmiotami z pozostałych krajów unii Europejskiej.

Blisko połowa badanych przedsiębiorstw uznała, że procesy europeizacji po akcesji wpłynęły korzystnie na ich działalność, jednocześnie zaledwie 4,4% z nich oceniało wpływ akcesji jako niekorzystny. W pogłębionych badaniach studyjnych przeprowadzonych metodą wywiadu kierowanego ewaluacja wpływu mechanizmów europeizacji gospodarek europejskich w okresie poakcesyjnym na działalność przedsiębiorstw była zbliżona, choć bardziej optymistyczna. Materiał zebrany podczas badań terenowych, który ma charakter jakościowy, potwierdza pozytywny wpływ procesów integracji i europeizacji po akcesji Polski do Unii Europejskiej na działalność badanych

przedsiębiorstw. Przytoczone argumenty świadczą zatem o poprawności postawionej na wstępie hipotezy, że procesy europeizacji i integracji wpłynęły na rozwój polskich przedsiębiorstw. Przy zastosowaniu obliczeń statystycznych wykryto zależność pomiędzy wpływem akcesji na rozwój badanych przedsiębiorstw a poziomem wiedzy na temat zasad funkcjonowania przedsiębiorstw na rynku europejskim. Firmy deklarujące wysoki poziom wiedzy w przeważającej większości wskazywały, że europeizacja wywarła zdecydowanie korzystny wpływ, analogicznie wystarczający – raczej korzystny oraz znikomy – brak wpływu. Na tej podstawie potwierdzono hipotezę, że poziom wiedzy na temat zasad funkcjonowania przedsiębiorstw na rynku europejskim pozytywnie wpływa na percepcję wpływu europeizacji makroekonomicznej na rozwój przedsiębiorstw. Poziom elastyczności działania stosowany przez badane przedsiębiorstwa ma wpływ na ich rozwój, im jest wyższy tym notuje się większy odsetek firm notujących rozwój. Dodatkowo potwierdzono, że mechanizmy europeizacji po akcesji Polski do Unii wpłynęły na zmianę poziomu elastyczności stosowanego przez badane przedsiębiorstwa. Ponad $\frac{1}{3}$ badanych przedsiębiorstw deklarowała, że akcesja wymusiła na nich wysoką elastyczność działania względem otoczenia (progresja poziomu elastyczności).

Reasumując, na podstawie badań empirycznych dokonano weryfikacji wszystkich hipotez badawczych. Wyniki przeprowadzonych badań pozwalają stwierdzić, że 17 z 21 hipotez badawczych zostało potwierdzonych, 3 zostały odrzucone (zaobserwowano zależność odmienną niż zakładaną), a 1 nie została potwierdzona ze względu na brak istotności statystycznej. Treść hipotez badawczych oraz wyniki ich weryfikacji przedstawiono w zestawieniu (tabela 2). Można przyjąć, że sporządzone na podstawie badań empirycznych zestawienie wpływu procesów europeizacyjnych i integracyjnych jest typowe dla całej badanej zbiorowości, co pozwala na wyciągnięcie uogólnień w tym zakresie.

Tabela 2. Zestawienie wyników weryfikacji hipotez badawczych

Symbol hipotezy	Treść hipotezy	Wynik weryfikacji
Problem badawczy 1:		
Jaki jest wpływ procesów europeizacji makroekonomicznej po akcesji Polski do Unii Europejskiej na poziom europeizacji działalności polskich przedsiębiorstw i wybór metod ich umiędzynarodowienia?		
H 1.1.	Polskie przedsiębiorstwa, które już działały na rynku europejskim pogłębiają proces europeizacji swojej działalności, natomiast te które działały jedynie na rynku krajowym nie są zainteresowane umiędzynarodowieniem swojej działalności.	+
H.1.2.	Procesy europeizacji makroekonomicznej przyczyniają się dwutorowo do intensyfikacji poziomu umiędzynarodowienia polskich przedsiębiorstw: Przedsiębiorstwa młode wykorzystują głównie możliwości swojej europeizacji poprzez działalność eksportową na rynku europejskim, a przedsiębiorstwa starsze internacjonalizują swoją działalność wychodząc poza rynek unijny.	+
H 1.3.	Okres podjęcia działalności eksportowej polskich przedsiębiorstw nie ma wpływu na poziom europeizacji badanych przedsiębiorstw mierzony udziałem eksportu w przychodach przedsiębiorstwa.	+

H 1.4.	Udział eksportu w przychodach polskich przedsiębiorstw nie zależy od orientacji geograficznej polskich przedsiębiorstw wyrażonej jako europeizacja (na rynku europejskim) lub szersza internacjonalizacja (na rynkach pozaunijnych).	-
H 1.5.	Motywy europeizacji działalności polskich przedsiębiorstw wpływają na wielkość udziału eksportu w przychodach.	+
H 1.6.	Intensyfikacja procesów europeizacji makroekonomicznej po akcesji Polski do Unii Europejskiej przyczyniła się do intensyfikacji powiązań kooperacyjnych polskich przedsiębiorstw z podmiotami z pozostałych krajów Unii Europejskiej.	+
H 1.7.	W procesie europeizacji polskich przedsiębiorstw międzynarodowe powiązania kooperacyjne z partnerami z krajów Unii Europejskiej są częściej wykorzystywane przez duże przedsiębiorstwa, niż przez przedsiębiorstwa z sektora MŚP.	+
Problem badawczy 2:		
Jaki jest wpływ procesów europeizacji makroekonomicznej po akcesji Polski do Unii Europejskiej na konkurencyjność strategiczną polskich przedsiębiorstw?		
H 2.1.	Główni konkurenci polskich przedsiębiorstw w procesie europeizacji makroekonomicznej po akcesji Polski do Unii Europejskiej w przeciwieństwie do okresu przedakcesyjnego to głównie firmy zagraniczne lub krajowe z udziałem kapitału zagranicznego.	0
H.2.2.	Intensyfikacja procesów europeizacji makroekonomicznej po akcesji Polski do Unii Europejskiej nie wpłynęła na pozycję konkurencyjną polskich przedsiębiorstw na rynku krajowym.	+
H 2.3.	Intensyfikacja procesów europeizacji makroekonomicznej po akcesji Polski do Unii Europejskiej poprawiła pozycję konkurencyjną polskich przedsiębiorstw na rynku europejskim.	+
H 2.4.	Intensyfikacja procesów europeizacji makroekonomicznej po akcesji Polski do Unii Europejskiej przyczyniła się do poprawy pozycji konkurencyjnej eksporterów na rynkach Unii Europejskiej.	+
H 2.5.	Intensyfikacja procesów europeizacji makroekonomicznej po akcesji Polski do Unii Europejskiej nie wpłynęła na zmianę źródeł przewagi konkurencyjnej polskich przedsiębiorstw zarówno na rynku krajowym, jak i europejskim.	+
H 2.6.	Intensyfikacja procesów europeizacji makroekonomicznej po akcesji Polski do Unii Europejskiej wpłynęła na zmianę strategii polskich przedsiębiorstw względem konkurentów zarówno krajowych, jak i europejskich.	-
H 2.7.	Intensyfikacja procesów europeizacji makroekonomicznej po akcesji Polski do Unii Europejskiej pozytywnie wpłynęła na konkurencyjność oferty polskich przedsiębiorstw zarówno na rynku krajowym, jak i europejskim.	+
Problem badawczy 3:		
Jaki jest wpływ makroekonomicznych procesów europeizacji zintensyfikowanych po akcesji Polski do Unii Europejskiej na rozwój polskich przedsiębiorstw i ich elastyczność?		
H 3.1.	Intensyfikacja procesów europeizacji makroekonomicznej po akcesji Polski do Unii Europejskiej pozytywnie wpłynęła na rozwój polskich przedsiębiorstw.	+
H.3.2.	Zeuropeizowane przedsiębiorstwa polskie (czyli te działające na rynku europejskim) lepiej rozwijają się niż te niezeuropeizowane (czyli te działające jedynie na rynku krajowym).	+
H 3.3.	Poziom wiedzy o zasadach funkcjonowania przedsiębiorstw na jednolitym rynku europejskim wpływa na rozwój polskich przedsiębiorstw nie tylko na rynku europejskim, ale również krajowym.	+

H 3.4.	Rozwój polskich przedsiębiorstw w warunkach europeizacji makroekonomicznej po akcesji Polski do Unii Europejskiej jest ściśle uzależniony od poziomu elastyczności przedsiębiorstwa.	+
H 3.5.	Zeuropeizowane i zinternacjonalizowane badane przedsiębiorstwa działają bardziej elastycznie niż przedsiębiorstwa krajowe.	+
H 3.6.	Im wyższy jest udział kapitału zagranicznego w polskim przedsiębiorstwie, tym notuje ono wyższy rozwój.	-
H 3.7.	Percepcja wpływu procesów europeizacji makroekonomicznej po akcesji na rozwój badanych przedsiębiorstw zależy od poziomu wiedzy o zasadach funkcjonowania przedsiębiorstw na rynku europejskim.	+

Uwagi:

„+” – hipoteza potwierdzona

„0” – brak podstaw statystycznych ani do przyjęcia, ani do odrzucenia hipotezy

„-” – hipoteza odrzucona

Źródło: opracowanie własne.

Przeprowadzone i zaprezentowane studia literaturowe oraz własne analizy koncepcyjne i wyniki badań empirycznych pozwalają na wyciągnięcie następujących konkluzji teoriopoznawczych:

- Rozwój przedsiębiorstwa może być pojmowany jako kategoria zarówno deskryptywna, jak i wartościująca, przy czym wartościowaniu w nurcie ortodoksyjnym podlega nie sam rozwój, a jego fazy (progresja, stagnacja, regresja). Badacze reprezentujący nurt pragmatyczny, którzy stanowią zdecydowaną większość, bazując głównie na empirycznych badaniach stochastycznych traktują rozwój przedsiębiorstwa jako kategorię deskryptywno-wartościującą.
- Rozwój przedsiębiorstwa jest efektem wymiany zachodzącej pomiędzy nim, a jego otoczeniem, stąd nie zależy on tylko od potencjału jakim dysponuje, ale także od tego jakimi zasobami dysponuje otoczenie, a więc i od tego, jakie ukierunkowane działania podejmują inne przedsiębiorstwa w otoczeniu. Te same czynniki prorozwojowe, zwłaszcza te tkwiące w otoczeniu przedsiębiorstwa, ale także czynniki wewnątrzorganizacyjne, z różną intensywnością, ale także w różnym zakresie wpływają na rozwój przedsiębiorstwa w zależności od fazy cyklu jego życia.
- Kwestia operacjonalizacji pomiaru rozwoju przedsiębiorstwa jest jednym z tzw. problemów milenijnych i nadal przysparza wiele trudności ekonomistom, zwłaszcza w perspektywie współczesnej innowacyjnej parametryzacji opartej na aspektach jakościowych, w przeciwieństwie do konwencjonalnego ujęcia kwantyfikowalnego (pomiar zmiennych ilościowych). Uwarunkowania współczesnych przedsiębiorstw wymagają tworzenia nowych teorii i koncepcji włączających w główny nurt ekonomii również czynniki społeczne, trudno kwantyfikowalne, a odpowiedzią na to jest wzrastająca popularność ekonomii behawioralnej oraz miękkich czynników, których kwantyfikacja rozwijana jest na gruncie teorii przedsiębiorczości stanowiącej swoistego rodzaju pomost pomiędzy ekonomią a zarządzaniem. Pomimo tych zauważalnych

przemian w badaniach empirycznych nad pomiarem rozwoju MŚP nadal dominują dwa kryteria pomiarowe (wielkość zatrudnienia oraz wielkość sprzedaży).

- Małe i średnie przedsiębiorstwa, które swój renesans przeżywały od końca lat 80. XX wieku, jako sektor wchodzi w fazę dojrzałości, a przez to coraz bardziej upodabniają się do dużych przedsiębiorstw, korzystając z ich doświadczeń chociażby w kwestii orientacji strategicznej. Paradoksalnie, duże przedsiębiorstwa starają się naśladować zachowanie małych i średnich przedsiębiorstw, a tym samym stają się coraz bardziej elastyczne w swojej działalności biznesowej.
- Na podstawie wnikliwej analizy literatury przedmiotu można zidentyfikować osiem różnych sposobów modelowania rozwoju małego i średniego przedsiębiorstwa. Są to takie konwencje jak stochastyczna, deterministyczna, fazowa (cyklu życia), ewolucyjna, zasobowa, uczenia się, menedżerska, oraz zyskująca na popularności zwłaszcza w ostatnim okresie konwencja ekonofizyczna.
- W literaturze przedmiotu brak jest zgodności co do sposobu modelowania internacjonalizacji małych i średnich przedsiębiorstw. Na podstawie wnikliwej analizy występujących modeli można przyjąć ich systematykę grupując je w siedem różnych podejść takich jak etapowe, zasobowe, sieciowe, szkoły przedsiębiorczości międzynarodowej, zarządczo-strategiczne, proholistyczne oraz podejścia alternatywne. W badaniach empirycznych, zwłaszcza stochastycznych, nadal dominuje podejście etapowe, na popularności dynamicznie zyskuje jednak podejście szkoły przedsiębiorczości międzynarodowej, o czym świadczy choćby kolejna adaptacja modelu U, dostosowująca sieciowy model uppsalski (pierwsza poważna modyfikacja modelu) do teorii przedsiębiorczości (przedsiębiorczy model uppsalski). Wszystko wskazuje na to, że w najbliższych latach przedsiębiorcze modele internacjonalizacji przedsiębiorstw będą dominowały zarówno w podejściu koncepcyjnym, jak i empirycznym.
- Analizując jednocześnie, jak to uczyniono w omawianej monografii, kwestię modelowania rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw oraz kwestię modelowania ich internacjonalizacji z łatwością można dostrzec, że modele internacjonalizacji bazują na modelach rozwoju. Konwencja stochastyczna rozwoju jest stosowana w większości modelach internacjonalizacji, założenia konwencji cyklu życia są podstawą modeli etapowych internacjonalizacji, konwencja zasobowa odpowiada podejściu zasobowemu, w obydwu dziedzinach występują modele zarządczo-strategiczne. Konwencja uczenia się w modelowaniu rozwoju zaczyna być implementowana do modelowania internacjonalizacji, zauważa się bowiem wzrastającą liczbę modeli bazujących właśnie na wiedzy. Przejawem tego może być dla przykładu odejście od etapów (*stages*) na rzecz stanów (*states*), co najpierw dokonało się w konceptualizacji rozwoju, a teraz pojęcie to jest

powszechnie stosowane w modelowaniu internacjonalizacji. Można spodziewać się, że w najbliższej przyszłości do modelowania internacjonalizacji MŚP zostaną również zaimplementowane podstawowe założenia rozwojowych konwencji ewolucyjnej i ekonofizycznej.

- Badania nad fenomenem europeizacji, choć zapoczątkowane w naukach o polityce, od początków XXI wieku coraz śmielej wkraczają do nauk ekonomicznych. Procesy europeizacji są ze swojej natury wielopłaszczyznowe, charakteryzują się wysokim stopniem eklektyzmu. W ujęciu ekonomicznym można wyróżnić trzy wymiaru procesów europeizacji. I tak w wymiarze makroekonomicznym transcendentnym europeizację należy traktować jako tworzenie z Unii Europejskiej znaczącego centrum gospodarczego na świecie, co potwierdzają dane statystyczne, bowiem obecnie udział UE w handlu światowym wynosi jedną piątą globalnego handlu i jest większy niż udział USA, czy Japonii. Europeizacja w znaczeniu makroekonomicznym immanentnym to tworzenie dogodnych warunków dla rozwoju przedsiębiorczości europejskiej i europejskich przedsiębiorstw umożliwiając im korzystanie z możliwości jakie stwarza jednolity rynek europejski. Z kolei w znaczeniu mikroekonomicznych europeizację można utożsamiać z procesem internacjonalizacji europejskich przedsiębiorstw w skali Unii Europejskiej.
- Procesy europeizacji z pewnością stanowią czynnik intensyfikujący umiędzynarodowienie przedsiębiorstw, zwłaszcza tych z sektora MŚP. Proces internacjonalizacji przedsiębiorstw, zwłaszcza tych z sektora MŚP, w obrębie Unii Europejskiej zachodzi szybciej i jest bardziej kompleksowy i złożony niż w wypadku internacjonalizacji na rynkach krajów trzecich.
- Dokonując periodyzacji unijnej polityki na rzecz MŚP oraz przedsiębiorczości można wyróżnić cztery jej okresy. Pierwszy stanowiąc ustanowienie ram polityki przypadający na okres od połowy lat 70. XX wieku do 1986 roku. Drugi okres, w latach 1987-1996, charakteryzował się formalizacją i konkretyzacją polityki. Lata 1997-2006, na który przypada trzeci etap periodyzacji, objawił się w intensyfikacji polityki na rzecz MŚP oraz przedsiębiorczości europejskiej. Z kolei od 2007 roku można dostrzec wyraźną transformację polityki, a okres ten uznać za otwierający kolejny etap tejże polityki. Analizując dostępne dane statystyczne można pokusić się o stwierdzenie, że polityka Unii Europejskiej w tym zakresie, uwzględniając jej ograniczoność objawiająca się w jej rekomendacyjnym charakterze i miękkich instrumentach oddziaływania, odniosła sukces.
- Na skutek procesów europeizacji nastąpiła intensyfikacja umiędzynarodowienia europejskich MŚP. Ogólny poziom umiędzynarodowienia europejskich MŚP wyraźnie wzrósł i wynosi obecnie około 40-44%, przy czym jest bardzo zróżnicowany przestrzennie od 32% do 86% (w zależności od kraju członkowskiego). Jest on wyższy dla MŚP pochodzących z mniejszych krajów, a niższy dla tych z krajów większych. Tylko 13% unijnych MŚP jest aktywnych międzynarodowo poza Unią. Im

większe są przedsiębiorstwa europejskie, tym są one bardziej umiędzynarodowione. Umiędzynarodowienie pozostaje nadal domeną dużych przedsiębiorstw europejskich, choć lukę tę nadganiają europejskie MŚP. Nadal 56% wszystkich przedsiębiorstw z sektora MŚP działających w Unii nie prowadzi żadnej działalności międzynarodowej, przy spadku tego wskaźnika w 2009 roku o 11% w stosunku do 2003 roku. Analiza obserwacji empirycznych skłania do przypuszczenia, że europejskie MŚP sekwencyjnie osiągają kolejne etapy intensyfikacji swojej obecności na rynkach europejskich zgodnie z założeniami modeli etapowej internacjonalizacji.

- Nowy paradygmat przedsiębiorczej gospodarki, a co za tym idzie nowa koncepcja polityki na rzecz MŚP, zwłaszcza na rzecz przedsiębiorczości i innowacyjności, wymusza reorientację dotychczas prowadzonej polityki wsparcia tego sektora. Tę transformację można dostrzec w unijnych programach wsparcia już od początków 2007 roku, wymagana jest jednak dalsza intensyfikacja zmian w tym zakresie.
- W związku z prognozami rosnącego znaczenia krajów rozwijających się i wschodzących w gospodarce światowej, a zwłaszcza ich udziału w światowym handlu, Unia Europejska powinna nie tylko kontynuować, ale przede wszystkim zintensyfikować swoje wsparcie na rzecz promocji i wsparcia umiędzynarodowienia MŚP na rynkach krajów trzecich zgodnie z przyjętymi w 2011 roku priorytetami w dokumencie *Small Businesses, Big World*.
- Nowy paradygmat chaotyki otoczenia, a co z tym się wiąże impulsy dyskontynuacyjne stają się podstawą nowego spojrzenia na kwestię rozwoju przedsiębiorstwa. Paradygmat ten pozwala organizacji uczącej się na zdolność do samoorganizacji i transformacyjnej zmiany w warunkach hiperturbulentnego otoczenia. Odpowiedzią na chaotykę jest nowy paradygmat przedsiębiorstwa chaordycznego oraz koncepcja metamodelu chaordycznego systemu myślenia przedsiębiorstwa. Wobec zmian zachodzących w otoczeniu, jego chaotyki i permanentnych impulsów dyskontynuacyjnych, współczesne przedsiębiorstwa powinny czerpać z teorii przedsiębiorczości tworząc nowe modele biznesu bazujące na nowej kombinacji, rozumianej jako indywidualizacja wartości poprzez koncentrację na jednostkowym kliencie, a jednocześnie odejście od posiadania zasobów na rzecz dostępu do nich (tzw. dynamiczne przegrupowywanie zasobów w czasie rzeczywistym w skali globalnej).

Praca, jak można sądzić, stanowi jedno z nielicznych w polskiej naukowej literaturze ekonomicznej opracowanie w zakresie konceptualizacji i empirycznej weryfikacji zagadnienia europeizacji małych i średnich przedsiębiorstw. Wartość dodaną, jaką praca wnosi w rozwój nauk ekonomicznych w dyscyplinie ekonomia oraz w subdyscyplinie mikroekonomia międzynarodowa, w sposób wysoce syntetyczny można sprowadzić do następujących kwestii:

- Autorska systematyka wiedzy naukowej w zakresie teorii rozwoju przedsiębiorstwa z uwzględnieniem najnowszych nurtów i koncepcji występujących w międzynarodowej ekonomicznej literaturze przedmiotu, w tym dokonanie autorskiej typizacji podejść badawczych do analizy rozwoju MŚP.
- Konstrukcja teoretycznego modelu rozwoju MŚP, przy czym inspiracją do podjęcia się próby opracowania autorskiego kompleksowego modelu rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw było wyzwanie rzucone w literaturze przedmiotu przez P. O’Farella oraz D. Hitchensa [1988, s. 1379]: „Jak w wielu aspektach nauk społecznych, łatwiej jest krytykować współcześnie powstające teorie niż przedstawić definitywnie nowe ramy koncepcyjne, w których można studiować rozwój małych przedsiębiorstw”. To swego rodzaju wyzwanie było wielokrotnie cytowane przez kolejnych autorów, nawet w najnowszych artykułach.
- Autorska typologia różnych podejść do internacjonalizacji przedsiębiorstw, ze szczególnym uwzględnieniem specyfiki małych i średnich przedsiębiorstw oraz najnowszych teoretycznych i empirycznych modeli internacjonalizacji przedsiębiorstw, w tym zwłaszcza rozwijanych w obrębie szkoły przedsiębiorczości międzynarodowej.
- Systematyka badań w zakresie procesów europeizacji, ze szczególnym uwzględnieniem europeizacji makro- i mikroekonomicznej, w tym konstrukcja autorskiego modelu determinizmu europeizacji i procesów pokrewnych; autorska konceptualizacji wieloznaczności pojęcia europeizacji.
- Zbudowanie autorskiego modelu europeizacji przedsiębiorstwa opartego na podejściu mikroekonomicznym i zarządczym.
- Opracowanie metodyki badania procesu europeizacji małych i średnich przedsiębiorstw.
- Autorska krytyczna analiza polityki Unii Europejskiej na rzecz małych i średnich przedsiębiorstw oraz przedsiębiorczości przeprowadzona w ujęciu holistycznym, tj. od lat 70. XX wieku do chwili obecnej, która *nota bene* jest pionierską analizą tak kompleksowo ujmującą badane zjawisko w polskiej literaturze przedmiotu.

W syntetycznym ujęciu, najważniejsze osiągnięcia monografii mające walor oryginalności, należy umiejscowić w wymiarze poznawczym (luka teoretyczna oraz luka empiryczna), w wymiarze metodologicznym oraz w wymiarze normatywno-aplikacyjnym (tabela 3). Przytoczone w tabeli argumenty stanowią **o wysokiej wartości poznawczej monografii oraz nadają jej charakter oryginalności**, plasując ją jako dzieło wnoszące istotny wkład w rozwój nauk ekonomicznych.

Tabela 3. Wkład monografii w rozwój nauk ekonomicznych w dyscyplinie ekonomia

Wymiar wkładu	Charakterystyka wkładu
<p>Wymiar teoriopoznawczy (luka teoretyczna)</p>	<ul style="list-style-type: none"> – autorska systematyka teoretycznych koncepcji rozwoju małego i średniego przedsiębiorstwa oraz jego miar, w tym uwzględnienie unikatowych podejść (np. konwencja ekonofizyczna) oraz koncepcji najnowszych (np. <i>hyper-growth SMEs</i>), – autorskie teoretyczne modelowanie rozwoju małego i średniego przedsiębiorstwa w nurcie dorobku teorii przedsiębiorczości i praktyki przedsiębiorczości, z uwzględnieniem paradygmatu chaotyki otoczenia, – systematyka, delimitacja oraz autorska konceptualizacja kategorii rozwoju przedsiębiorstwa w ujęciu deskryptywnym i wartościującym (nurt ortodoksyjny) oraz w ujęciu deskryptywno-wartościującym (nurt pragmatyczny), – systematyka oraz autorska typologia współczesnych teorii internacjonalizacji przedsiębiorstw, zwłaszcza MŚP – systematyka badań w zakresie procesów europeizacji, w tym przełożenie elementów analizy z dziedziny stosunków międzynarodowych <i>mutatis mutandis</i> na nauki ekonomiczne, – konstrukcja modelu triady kontekstualnej procesów europeizacji w wymiarze mikroekonomicznym, oraz autorska analiza deterministyczna europeizacji i pojęć pokrewnych, – opracowanie autorskiej systematyki procesu europeizacji w ujęciu kauzalnym (etiologicznym), procesowym (eksplanacyjny), poliwalentnym oraz skutkowym, – autorska delimitacja dziesięciu wymiarów europeizacji w odniesieniu do Unii Europejskiej, w tym siedem wymiarów pozaekonomicznych oraz trzy wymiary ekonomiczne procesów europeizacji, – autorski model europeizacji MŚP w ujęciu mikroekonomicznym oraz zarządczym (interdyscyplinarne, holistyczne ujęcie integrujące dorobek ekonomii i nauk o zarządzaniu), – autorskie modelowanie transformacji procesów europeizacji przedsiębiorstw w ujęciu poliwalentnym i procesowym oraz wyróżnienie czterech autorskich mechanizmów europeizacji (mechanizm koercji, mechanizm mimetyczny, mechanizm kooperacji i mechanizm przedsiębiorczy), – autorska typizacja strategii europeizacji MŚP (strategia paneuropejska, suberueopejska, euromultiterytorialna, eurominimalistyczna),
<p>Wymiar empiryczny (luka empiryczna)</p>	<ul style="list-style-type: none"> – podjęcie jednych z pionierskich w naukach ekonomicznych (w Polsce oraz w Europie) badań nad fenomenem europeizacji przedsiębiorstw, – podjęcie badań empirycznych nad procesami europeizacji polskich przedsiębiorstw, – autorska analiza polityki UE na rzecz MŚP oraz przedsiębiorczości, z uwzględnieniem uwarunkowań wynikających z paradygmatu gospodarki przedsiębiorczej, – analiza skali europeizacji i internacjonalizacji europejskich MŚP w ujęciu dynamicznym w latach 2006-2009,

Wymiar metodyczny (luka metodologiczna)	<ul style="list-style-type: none"> – opracowanie metodyki badania procesu europeizacji MŚP, – adaptacja narzędzi badawczych do potrzeb analizy procesu europeizacji polskich przedsiębiorstw, – autorski empiryczny model badania form i intensywności europeizacji przedsiębiorstw,
Wymiar aplikacyjny (luka normatywna)	<ul style="list-style-type: none"> – możliwość wykorzystania opracowanej konstrukcji modelowej do permanentnego monitoringu oraz diagnozowania intensyfikacji procesów europeizacji polskich przedsiębiorstw, – możliwość wykorzystania wyników badań empirycznych w praktyce gospodarczej, w tym przez przedsiębiorców, samorząd gospodarczy (jako rekomendacje i zalecenia dla środowisk biznesowych), a także przez administrację centralną i samorząd terytorialny (jako implikacje dla polityki gospodarczej prowadzonej na szczeblu centralnym, regionalnym i lokalnym).

Źródło: opracowanie własne.

Kwestia europeizacji przedsiębiorstwa jest tak złożona, że jej analiza, diagnoza i prognoza wymaga wieloaspektowego podejścia badawczego, a tym samym prowadzenia dalszych badań w tym zakresie. Przeprowadzone własne prace badawcze, analizy i proces wnioskowania pozwoliły na identyfikację kilku istotnych, jak się wydaje, kierunków dalszych badań, do których należy zaliczyć:

- Delimitacja wpływu procesów globalizacji od procesów europeizacji na europejskie przedsiębiorstwa. Na podstawie przeprowadzonych w pracy analiz uzasadnione wydaje się podjęcie badań, które pozwolą zidentyfikować trychotomiczną wiązkę oddziaływania na zachowania przedsiębiorstw w zakresie ich internacjonalizacji. Warto określić jaki wpływ na internacjonalizację przedsiębiorstw mają same procesy globalizacji, a jakie procesy europeizacji *per se*. Warto także poddać analizie kwestię synergizmu tych procesów dokonując analizy czynnikowej.
- Analiza zakresu i siły oddziaływania otoczenia unijnego na zachowania przedsiębiorstw w zakresie ich internacjonalizacji. W zakresie badań rozwijanych w zarządzaniu strategicznym, regionalistyce, czy teorii przedsiębiorczości wiele uwagi poświęca się analizie i badaniom stochastycznym wpływu otoczenia na rozwój, czy internacjonalizację przedsiębiorstw. Koniecznym wydaje się podjęcie szczegółowych analiz otoczenia unijnego jako bariery i/lub stymulanty internacjonalizacji europejskich przedsiębiorstw. Należy dokonać konceptualizacji wymiarów otoczenia unijnego, a następnie poddać je ocenie przedsiębiorców i powiązać z osiąganymi przez nie wynikami w zakresie internacjonalizacji ich działalności.
- Badania komparatystyczne wpływu procesów europeizacji na przedsiębiorstwa pochodzące z „dotychczasowych” (UE-15) oraz nowych (UE-12) krajów członkowskich. Szczególnie interesujące mogą być wyniki w zakresie tempa procesów internacjonalizacji przedsiębiorstw w zaproponowanym ujęciu. Można przypuszczać, że dynamika procesu internacjonalizacji jest przyspieszona w przedsiębiorstwach z nowych krajów członkowskich.

Natomiast jeśli chodzi o kompleksowość i intensywność internacjonalizacji to obserwacja zjawisk skłania do przypuszczenia, że kwestie te w przedsiębiorstwach z dotychczasowych krajów UE są bardziej zaawansowane. Są to jedynie pewne teoretyczne hipotezy, które należy poddać weryfikacji empirycznej.

- Badanie strategii europeizacji polskich przedsiębiorstw. W prezentowanych badaniach skupiono się głównie na analizie poziomu, intensywności oraz formach europeizacji polskich przedsiębiorstw. Dalsze badania z pewnością powinny rozbudować model o kwestie stosowanych przez nie strategii europeizacji. Do tej pory prowadzono wiele badań dotyczących strategii internacjonalizacji, natomiast należy oczekiwać, że bardzo interesujące będą wyniki badań nad strategiami europeizacji.
- Analiza czynników wewnątrzorganizacyjnych w procesie europeizacji przedsiębiorstw. Analogicznie, jak w wypadku stosowanych strategii, model badawczy zdecydowanie należy rozbudować o czynniki wewnątrzorganizacyjne zgodnie z podejściem szkoły przedsiębiorczości międzynarodowej. Badania wpływu czynników związanych z przedsiębiorcą, zasobami przedsiębiorstwa oraz jego specyfiką, na proces europeizacji mogą ujawnić wiele poznawczych wniosków. Warto także poddać analizie, które czynniki wewnętrzne mają hamujący, a który stymulujący wpływ na europeizację przedsiębiorstw.

(5) Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych

Moje zainteresowania naukowo-badawcze, w tym moja aktywność naukowo-badawcza i publikacyjna w ujęciu przedmiotowym, rozwijane po uzyskaniu stopnia doktora nauk ekonomicznych, można podzielić na dwie grupy, a mianowicie:

- zagadnienia internacjonalizacji przedsiębiorstw i przedsiębiorczości międzynarodowej,
- zagadnienia przedsiębiorczości rodzinnej,

Ponadto moje dotychczasowe prace naukowe koncentrowały się również na tematyce związanej z europejską integracją gospodarczą i procesami europeizacji, a także z tematyką otoczenia przedsiębiorczości. Wskazane obszary cechują się nie tylko podejściem konceptualno-metodologicznym, ale wykazują również silne powiązania aplikatywne. Wspólną cechą wyróżnionych obszarów jest ekonomika i funkcjonowanie małych i średnich przedsiębiorstw, czyli pryzmat teorii przedsiębiorczości.

5.1. Tematyka internacjonalizacji przedsiębiorstw i przedsiębiorczości międzynarodowej

Do teorii internacjonalizacji przedsiębiorstw istotny wkład wniosła szkoła przedsiębiorczości międzynarodowej⁵ rozwijana, od co najmniej połowy lat 90. XX wieku, na styku przedsiębiorczości i biznesu międzynarodowego. Początki przedsiębiorczości międzynarodowej sięgają końca lat 80. XX wieku i są związane z artykułami m.in. P. Mc.Dougall [1989], następnie G.A. Giamartico, P.P. McDougall i B.J. Bird [1993] oraz S. Zahry [1993], choć dopiero od połowy lat 90. można mówić o wyraźnym wyodrębnieniu się nowego obszaru badań⁶. Bogaty dorobek tej szkoły w pełni uzasadnia jej wyróżnienie jako odrębnego nurtu w ramach teorii internacjonalizacji MŚP, po pierwsze ze względu na wkład, a po drugie, na jej charakter, który w centrum uwagi stawia MŚP. Postulat taki można również spotkać u innych autorów. Dla przykładu S. Andersson oraz H. Florén [2008, s. 33] uzupełniają przytaczając systematykę trzech szkół internacjonalizacji N.E. Coviello oraz A. McAuleya [1999, s. 223-256] właśnie o szkołę przedsiębiorczości międzynarodowej. Podobnie, M. Ruzzier, R.D. Hisrich oraz B. Antonic [2006, s. 488-492] wśród czterech nurtów internacjonalizacji MŚP wyróżniają podejście przedsiębiorczości międzynarodowej.

Należy tutaj uzupełnić, że w ramach szkoły przedsiębiorczości międzynarodowej występuje wiele koncepcji i modeli, co potwierdzili M.V. Jones, N. Coviello, Y.K. Tang [2011] przeprowadzając ontologiczną analizę artykułów z tego zakresu za lata 1989-2009 opracowali systematykę zawierającą 69 różnych odgałęzień w ramach 14 zidentyfikowanych nurtów. W ostatnim okresie w literaturze przedmiotu zaistniały także dwie inne szybko rozwijane (pogłębiane) przez innych autorów koncepcje – nowo narodzonych globalistów (*born-again global*) oraz urodzonych regionalistów (*born regional*). Przytoczone argumenty, jak należy sądzić, jednoznacznie uzasadniają podjęcie się badań tego problemu w kraju.

W polskiej literaturze przedmiotu tematyka przedsiębiorczości międzynarodowej podejmowana jest na marginesie innych – szerszych rozważań, co potwierdza pilną potrzebę podjęcia się próby holistycznych studiów literaturowych i analizy empirycznej w tym zakresie. Skłoniło to mnie do podjęcia się kompleksowych studiów teoretycznych i badań empirycznych dotyczących internacjonalizacji polskich przedsiębiorstw zgodnie z podejściem przedsiębiorczości międzynarodowej. Problematyka przedsiębiorczości międzynarodowej, a zwłaszcza jej empiryczna weryfikacja wśród polskich przedsiębiorstw jest podejmowana przez ośrodki naukowe w Polsce przy okazji szerszych rozważań na temat internacjonalizacji przedsiębiorstw lub przedsiębiorczości *en bloc*. Jak dotąd w polskiej literaturze przedmiotu podejmowane były głównie badania nad fenomenem

⁵ Pojęcie 'przedsiębiorczość międzynarodowa' zostało po raz pierwszy użyte w dysertacji doktorskiej Tomasa Otto Kohna w 1988 roku na Harvardzie.

⁶ Jedno z pionierskich w polskiej literaturze omówień szkoły przedsiębiorczości międzynarodowej jako autonomicznego obszaru badań można znaleźć w pracy [Kraśnicka 2008, s. 11-19].

urodzonych globalistów⁷ jako cząstkowy temat w zakresie przedsiębiorczości międzynarodowej. Jedno z pionierskich w polskiej literaturze omówień szkoły przedsiębiorczości międzynarodowej jako autonomicznego obszaru badań można znaleźć w badaniach zespołu UE w Katowicach pod kierownictwem T. Kraśnickiej [2008]. W literaturze przedmiotu brak jest holistycznych analiz naukowych weryfikujących na drodze empirycznej faktyczny stan wiedzy w zakresie międzynarodowych zachowań przedsiębiorczych polskich przedsiębiorstw wykorzystujących zarówno dorobek ekonomii, jak i nauk o zarządzaniu. Występuje wyraźna fragmentaryczność wiedzy naukowej w tym zakresie, którą może wypełnić niniejszy projekt (badania zintegrowane sektorów - MŚP oraz DP w ujęciu holistycznym tj. obejmującym wszystkie podejścia w ramach przedsiębiorczości międzynarodowej).

Efektami dociekań w postaci dorobku naukowo-badawczego w ramach tego obszaru są:

- monografie: 3 (w tym 2 współautorskie)
- artykuły naukowe: 4
- opracowania zbiorowe: 9
- referaty konferencyjne: 5
- udział w projektach badawczych: 5
- publikacje dydaktyczne: 4

Do ważniejszych publikacji dotyczących poruszanego wątku badań można zaliczyć następujące pozycje:

- N. Daszkiewicz, K. Wach, ***Internationalization of SMEs. Context, Models and Implementation***, Gdańsk University of Technology Publishers, Gdańsk 2012, 109 s. [8,3 ark. wyd.] (ISBN 978-83-7348-411-5)
- K. Wach, ***Skutki akcesji do Unii Europejskiej dla polskich przedsiębiorstw***, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2008, 146 s. [9,1 ark. wyd.] (ISBN 978-83-7252-420-1)
- K. Wach, I. Ubrežiová, E. Horská, ***Foreign Trade in Poland and Slovakia in the Process of European Economic Integration***, "Studia Universitatis Babeş-Bolyai", seria: "Negotia" 2008, vol. 53, no. 1, s. 47-66 (ISSN 0137-5466)
- K. Wach, ***Managing International Business. Case of Poland (chapter 4)*** [in:] *European Studies on Intercultural Dimension of International Business: Marketing and Managerial Consequences*, ed. Elena Horská, Slovak University of Agriculture, Nitra 2011, pp. 81-94 (ISBN 978-80-552-0530-4)
- K. Wach, ***Internacjonalizacja przedsiębiorstw a integracja europejska (rozdział 6)*** [w:] *Wpływ integracji europejskiej na rozwój przedsiębiorczości*, red. J. Targalski, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2009, s. 105-118 (ISBN 978-83-7252-459-1)

⁷ Przegląd badań nad fenomenem *born global* w Polsce można znaleźć w pracy [Jarosiński 2012].

5.2. Tematyka przedsiębiorczości rodzinnej

Przedsiębiorstwa rodzinne są jednym z najważniejszych źródeł tworzenia bogactwa i wzrostu zatrudnienia we współczesnym świecie. W 2002 roku Komisja Europejska szacowała, że w okresie nadchodzących 10 lat aż 1/3 przedsiębiorstw dokona transferu własności. Przytoczone dane wskazują jednoznacznie, że kwestia ciągłości przedsiębiorstw, zwłaszcza rodzinnych jest jednym z kluczowych priorytetów zapewniających konkurencyjności gospodarki oraz miejsca pracy. Udana transfer własności przedsiębiorstw jest również szansą przeżycia dla przedsiębiorstw, głównie przedsiębiorstw rodzinnych. Przeprowadzenie udanej sukcesji w przedsiębiorstwach rodzinnych jest kwestią o życiowej istotności dla samych firm i wielkim wyzwaniem dla pragmatyki funkcjonowania firm rodzinnych – jest także kwestią ważną dla dynamiki rozwoju gospodarczego Polski, gdyż dotyczy szerokiego spektrum polskich przedsiębiorstw. Sposób, w jaki problem sukcesji firm rodzinnych w Polsce wpłynie na dynamikę rozwoju gospodarczego Polski w następnych dziesięcioleciach. Jeśli w skali masowej zostanie przeprowadzony w sposób sprzyjający rozwojowi firm, to pojawią się w Polsce silne, kapitałowo oraz organizacyjnie, firmy. Niestety badania strategii sukcesyjnych firm rodzinnych podejmowana są raczej przy okazji szerszych rozważań na temat strategii zarządzania, a nie jako istotny i odrębny problem naukowy i praktyczny. Brak holistycznego modelu wyjaśniającego procesy sukcesji polskich firm rodzinnych oraz brak jest analiz naukowych weryfikujących na drodze empirycznej determinanty strategii sukcesyjnej, skłoniła mnie wraz z prof. UEK dr hab. Aleksandrem Surdejem do przeprowadzenia badań w ramach projektu badawczego pt. „Firmy rodzinne wobec wyzwań sukcesyjnych. Strategie sukcesyjne pierwszej generacji polskich przedsiębiorstw” finansowanego przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Celem głównym prowadzonych badań empiryczna była identyfikacja strategii sukcesyjnych pierwszej generacji polskich przedsiębiorców od początków transformacji gospodarczej w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem poziomu i metod utrzymywania kontroli rodzinnej. Są to pionierskie (pierwsze w Polsce) badania nad zagadnieniem sukcesji przedsiębiorstw rodzinnych w Polsce. Stanowią skromny krok w kierunku tworzenia podstaw dla systematycznego gromadzenia danych i doskonalenia podejść badawczych w obszarze badań rozwoju firm rodzinnych w Polsce w perspektywie intertemporalnej.

Własne badania empiryczne przeprowadzone przez autorów w latach 2008-2010 zostały oparte na autorskim modelu badawczym. Oprócz weryfikacji i wyjaśnienia mechanizmów wewnątrzorganizacyjnych zasadnym jest skupienie uwagi na roli państwa w promowaniu odpowiednich strategii sukcesyjnych firm rodzinnych (kontekst legislacyjny). Autorski model badawczy do testowania postawionych hipotez składa się z pięciu czynników wejściowych oraz dwóch czynników wyjściowych. Na podstawie studium literatury przedmioty wyodrębniono następujące determinanty wejściowe:

- parametry strukturalne rodziny (np. płeć pierwородnego dziecka, wielkość rodziny),

- parametry demograficzne firmy (np. wiek firmy, wielkość firmy, gałąź gospodarki, w której funkcjonuje firma),
- parametry biograficzne właściciela/przedsiębiorcy (np. wiek właściciela, poziom wykształcenia, historia działalności przedsiębiorczej, formy organizacyjno-prawne prowadzone wcześniej działalności przedsiębiorczej),
- parametry środowiska organizacyjno-prawnego (np. zasady ładu korporacyjnego, obowiązujące przepisy prawne i podatkowe),
- parametry opisujące branżę, w której działa przedsiębiorstwo (np. intensywność konkurencji).

Założono, że przedstawione powyżej czynniki determinują wybór metody sukcesji firm rodzinnych, a tym samym określają pożądany i utrzymywany przez pierwotnych właścicieli poziom kontroli nad firmą przez rodzinę.

W ramach przeprowadzonych badań mogliśmy podjąć empiryczną analizę wybranych problemów i, jak się wydaje, stawiane cele badawcze zostały w znacznym stopniu osiągnięte. Dokonano analizy krajowej i zagranicznej literatury przedmiotu, co pozwoliło na usystematyzowanie różnych podejść do kwestii sukcesji przedsiębiorstw rodzinnych. W nawiązaniu do międzynarodowej debaty akademickiej stworzony został oryginalny model badania determinant procesu sukcesji. Model ten i metodyka badania będzie w przyszłości podlegać doskonaleniu, zwłaszcza w aspekcie określenia siły wpływu czynników, ponieważ jesteśmy przekonani, że badania sukcesji w Polsce dopiero się rozpoczynają. Uzyskane przez nas wyniki będą więc przez samych autorów i innych badaczy weryfikowane.

Wyniki projektu badawczego przeprowadzonego w latach 2008-2010 na dość sporej próbie badawczej (ankietyzacja N=496 przedsiębiorstw rodzinnych, wywiady pogłębione N=61 przedsiębiorstw rodzinnych) można uznać, za pierwsze zorganizowane na taką skalę w Polsce. Wśród 496 badanych przedsiębiorstw rodzinnych, tylko w 85 przypadkach zaobserwowano proces sukcesji. Pozwalają one sformułować następujące wnioski:

- Najpopularniejszy sposób sukcesji w analizowanej zbiorowości to przekazanie firmy rodzinnej potomstwu, spadkobiercom (podczas ankietyzacji odsetek ten wynosił 87,36%, natomiast podczas wywiadów pogłębionych 83%).
- Po 20 latach ekonomicznej transformacji w Polsce, założyciele przedsiębiorstw rodzinnych, którzy są pierwszym pokoleniem polskich kapitalistów, zaczęli inicjować proces transferu własności i kontroli swoich przedsięwzięć biznesowych. Jedna czwarta z analizowanych firm studiów dokonała sukcesji nie wcześniej niż 2 lata temu (najczęściej był to rok przed badaniem, czyli w 2008 roku, bowiem badania empiryczne przeprowadzono w 2009 roku, a cały projekt trwał w latach 2008-2010), dodatkowo połowa nie wcześniej niż 6 lat temu.

- Im większe jest badane przedsiębiorstwo rodzinne, tym więcej czynników jest branych pod uwagę w planowaniu sukcesji (w formalnym planie nadchodzącej sukcesji). Statystyczne obliczenia potwierdziły, że rozległość procesu planowania sukcesji mierzona liczbą komponentów włączonych do planu sukcesji zależy od wielkości badanego przedsiębiorstwa rodzinnego ($\chi^2 = 14,9$ przy poziomie istotności $p = 0,02$).
- W badanej populacji występuje relacja między planowaniem sukcesji a jej oceną. Każda firma, która miała plan dla nadchodzącej sukcesji, oceniała proces sukcesji jako skuteczny (w przeciwieństwie do firm nie mających takiego planu).

Przedstawione wyniki badań są pionierskim wkładem do analizy strategii sukcesyjnych polskich firm rodzinnych. W większości wysokorozwiniętych krajów świata badania w tym zakresie są przeprowadzone od wielu lat i istnieje na ten temat bogata literatura naukowa. Istnieje więc pilna potrzeba kontynuacji badań empirycznych strategii sukcesyjnych w Polsce.

Wyniki badań posłużyć mogą z jednej strony jako praktyczne dyrektywy skierowane do polskich przedsiębiorców, z drugiej zaś jako podstawa rekomendowania działań władz centralnych i samorządowych w celu zwiększenia prawdopodobieństwa, że sukcesja własności i kontroli nie zmniejszy szans rozwojowych polskich przedsiębiorstw, zwłaszcza małych i średnich przedsiębiorstw. Wyniki badań pozwolą przede wszystkim zweryfikować faktyczny stan i tendencje strategii sukcesyjnych wśród pierwszej generacji polskich przedsiębiorców, co może przyczynić się do wzbogacenia istniejącej wiedzy naukowej w tym zakresie.

Efektami dociekań w postaci dorobku naukowo-badawczego w ramach tego obszaru są:

- monografie: 2 (polsko- oraz anglojęzyczna wersja)
- rozdziały w monografiach: 2
- artykuły naukowe: 1
- referaty konferencyjne: 1
- udział w projektach badawczych: 1

Do ważniejszych publikacji dotyczących poruszanego wątku badań można zaliczyć następujące pozycje:

- A. Surdej, K. Wach, ***Succession Choices in Family Businesses. The Case of Poland***, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2011, 190 s. (ISBN 978-83-7611-860-4) [wersja anglojęzyczna]
- A. Surdej, K. Wach, ***Przedsiębiorstwa rodzinne wobec wyzwań sukcesji***, Difin, Warszawa 2010, 151 s. (ISBN 978-83-7641-215-3) [wersja polskojęzyczna]
- K. Wach, ***Polityka Unii Europejskiej w zakresie sukcesji przedsiębiorstw***, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie”, nr 866(2011), s. 107-120 (ISSN 1898-6447)
- A. Surdej, K. Wach, ***Succession Scenarios in Polish Family Firms. Empirical Study (chapter 8)*** [in:] *Managing Ownership and Succession in Family Firms*, eds. A. Surdej, K. Wach, Scholar Publishing House, Warsaw 2010, pp. 121-134 (ISBN 978-83-7383-402-6)

- A. Surdej, K. Wach, **Succession Planning in Polish Family Businesses. An Exploratory Investigation (chapter 4)** [in:] *Exploring the Dynamics of Entrepreneurship*, eds. A. Surdej, K. Wach, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń - Kraków 2010, s. 62-74 (ISBN 978-83-7611-584-9)

5.3. Pozostałe obszary dociekań naukowo-badawczych

Jak już wspomniano, pozostałe moje prace naukowe opublikowane po uzyskaniu przeze mnie stopnia doktora, koncentrowały się również na tematyce związanej z europejską integracją gospodarczą i procesami europeizacji, a także na zagadnieniu otoczenia dla przedsiębiorczości.

Pierwsza tematyka została rozbudzona po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej i była naturalną konsekwencją obserwacji zjawisk przyczynowo-skutkowych zachodzących w owym czasie w praktyce gospodarczej, co *nota bene* wynikało z samej natury każdego badacza. Wzrastająca wtedy liczba opracowań ukazujących się po akcesji Polski do UE odzwierciedlała wyraźną fragmentaryczność wiedzy naukowej w zakresie wpływu procesów integracji na zachowania polskich przedsiębiorstw. Piśmiennictwo na temat ekonomicznych skutków akcesji było co prawda dość bogate, ale zwykle ograniczało się do wybranych jego aspektów. W ramach tego wątku podjąłem się jako kierownik projektu własnych badań empirycznych pt. „Wpływ akcesji Polski do Unii Europejskiej na rozwój przedsiębiorstw województwa małopolskiego”, które były finansowane przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego w latach 2007-2008. Uczestniczyłem także jako autor opracowań cząstkowych w ramach projektów badawczych (realizowanych jako badania statutowe) wykonywanych przez zespół pracowników mojej Katedry, m.in.:

- Uwarunkowania rozwoju przedsiębiorczości w nowych krajach członkowskich UE (2008),
- Przedsiębiorczość wobec wyzwań integracji europejskiej. Monitoring wpływu integracji europejskiej na rozwój przedsiębiorczości. Część 1 i 2 (odpowiednio 2006 i 2007).

Efektami dociekań w postaci dorobku naukowo-badawczego w ramach tego obszaru są:

- artykuły naukowe: 9
- opracowania zbiorowe: 7
- referaty konferencyjne: 4
- udział w projektach badawczych: 3

Do ważniejszych publikacji dotyczących poruszanego wątku badań można zaliczyć następujące pozycje:

- K. Wach, **Wymiary europeizacji i jej kontekst**, "Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie" nr 852 (2011), s. 29-43 (ISSN 1898-6447).
- K. Wach, **Ewolucja europejskiej polityki wspierania przedsiębiorczości w latach 1973-2013**, "Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu", seria: "Ekonomia", nr 113(2010), s. 1003-1019 (ISBN 978-83-7695-097-6, ISSN 1899-3192)

- K. Wach, *Polityka Unii Europejskiej na rzecz małych i średnich przedsiębiorstw na lata 2007-2013*, "Studia Europejskie" 2009, nr 4(52), s. 201-218 (ISSN1428-149X)
- K. Wach, *Fiskalne uwarunkowania rozwoju przedsiębiorczości w krajach Unii Europejskiej ze szczególnym uwzględnieniem nowych krajów członkowskich (rozdział 3)* [w:] *Rozwój przedsiębiorczości w nowych krajach członkowskich Unii Europejskiej. Innowacyjność - Przedsiębiorczość - Konkurencyjność*, red. J. Targalski, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2010, s. 54-73 (ISBN 978-83-7252-512-8)
- K. Wach, *Comparative Analysis of Working Conditions in the European Union Member States* [w:] *The Policy of the EU Member States in Relation to Labour Market Competitiveness*, red. D. Kopycińska, (seria: „Economics & Competition Policy” No. 9), Microeconomics Department of University of Szczecin, Szczecin 2007, s. 7-16 (978-83-60903-40-7)

Drugą tematyką (otoczenia przedsiębiorczości) była naturalnym rozwinięciem moich zainteresowań naukowych związanych z otoczeniem regionalnym, rozwijanych przed uzyskaniem stopnia doktora. Pod koniec lat osiemdziesiątych XX wieku dostrzeżono rolę specyficznych cech otoczenia, które nazwano „**otoczeniem przedsiębiorczym**” (*entrepreneurial environment*) [Bruno, Tyebjee 1982; Dana 2001]. Literatura z tego zakresu jest dopiero w fazie wczesnego rozwoju - jak słusznie zauważali D.R. Gnyawali i D.S. Fogel [1994, s.43] – stąd też jest w większości fragmentaryczna (skupiająca się zaledwie na kilku aspektach otoczenia). Na przestrzeni kolejnych dziesięciu lat niewiele się zmieniło. Na podstawie dostępnej literatury z tego zakresu można wyróżnić trzy podstawowe nurty – podejścia do „otoczenia przedsiębiorczego”. Intencją pierwszego nurtu jest wskazanie czynników otoczenia, które wpływają na rozwój małych i średnich przedsiębiorstw, przy czym w większości wypadków bez uwzględnienia skali ich oddziaływania (czyli wyróżnienie czynników zarówno na poziomie ogólnokrajowym, jak i regionalnym). Inni autorzy z kolei próbują wskazać na te czynniki, których brak jest w danym kraju, lub regionie. Wreszcie trzecie podejście traktuje „otoczenie przedsiębiorcze” podmiotowo ewaluując rządowe oraz samorządowe działania na rzecz przedsiębiorczości.

Efektami dociekań w postaci dorobku naukowo-badawczego w ramach tego obszaru są:

- monografie: 1
- artykuły naukowe: 7
- opracowania zbiorowe: 7
- referaty konferencyjne: 5
- udział w projektach badawczych: 3

Do ważniejszych publikacji dotyczących poruszanego wątku badań można zaliczyć następujące pozycje:

- K. Wach, *Identyfikacja i strukturalizacja cech otoczenia przedsiębiorstwa*, "Organizacja i Kierowanie" 2008, nr 1, s. 57-72 (ISSN 0137-5466).

- K. Wach, *Menedżerska percepcja zmian w otoczeniu konkurencyjnym przedsiębiorstw w procesie europejskiej integracji gospodarczej*, "Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie" nr 832(2010), s. 83-99 (ISSN 1898-6447)
- K. Wach, *Wsparcie finansowe rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw*, "Ekonomika i Organizacja Przedsiębiorstwa", 2007, nr 7(690), s. 45-51 (ISSN 0860 6846)
- K. Wach, *Regional Social Mobility as a Factor Affecting Small and Medium-sized Enterprises Development* [in:] *Competitiveness of Labour Market*, red. D. Kopycińska, (seria: „Economics & Competition Policy” No. 8), Microeconomics Department of University of Szczecin, Szczecin 2007, pp. 87-94 (ISBN 978-83-60903-23-0)
- K. Wach, *Analiza otoczenia przedsiębiorstwa w szkołach i koncepcjach zarządzania*, "Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie" nr 812(2010), s. 129-146 (ISSN 1898-6447)

5.4. Charakterystyka pozostałych osiągnięć

Od szeregu lat biorę aktywny udział w projektach naukowo-badawczych realizowanych nie tylko w mojej podstawowej jednostce, tj. Katedrze Przedsiębiorczości i Innowacji, ale także wspólnie z innymi katedrami mojej Alma Mater, w tym również z pozostałymi wydziałami uczelni. Współpracuję także badawczo z innymi ośrodkami naukowymi z kraju. Wyróżnić tutaj należy moją długoletnią współpracę z Zakładem Przedsiębiorczości i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, która zaowocowała wspólnymi projektami badawczo-edukacyjnymi, ale także projektami aplikacyjnymi na zlecenie Komisji Nadzoru Finansowego oraz Ministerstwa Edukacji Narodowej. Zostałem powołany do grona Komitetu Redakcyjnego wydawanego przez ten Zakład periodyku naukowego „Przedsiębiorczość – Edukacja”, któremu według najnowszej listy czasopism punktowanych z 2012 roku przyznano 5 punktów. Moje kontakty z Wydziałem Zarządzania i Ekonomii Politechniki Gdańskiej zaowocowały wydaniem monografii naukowej wspólnie z prof. PG dr hab. Nelly Daszkiewicz w języku angielskim na temat internacjonalizacji MŚP. W ramach tej współpracy obecnie złożony został wniosek o wspólny projekt badawczy w ramach konkursów organizowanych przez Narodowe Centrum Nauki.

Moja współpraca naukowo-badawcza jest również rozwijana z ośrodkami zagranicznymi. Z racji koordynowania projektu STAIR/ATLANTIS, od 2008 roku rozwijam współpracę badawczą z Grand Valley State University (USA). Od 2004 roku rozwijam współpracę z Wydziałem Ekonomii i Zarządzania Słowackiego Uniwersytetu Rolniczego w Nitrze, która zaowocowała realizacją europejskich badań nad biznesem międzynarodowym (Austria, Hiszpania, Słowacja, Węgry, Czechy, Polska). W ramach tej współpracy zrealizowałem także 3 projekty edukacyjne finansowane na drodze konkursowej przez niezależne agencje europejskie. Moje kontakty międzynarodowe rozwijam również w ramach stowarzyszenia ERENET (Entrepreneurship Research and Education Network of Central European Universities), w którym aktywnie działam od 2007 roku. Między innymi jestem członkiem komitetu redakcyjnego (*international board*) czasopisma „ERENET Profile”. W ramach tej

współpracy wykonywałem międzynarodowy projekt badawczo-edukacyjny EDARO. Międzynarodowa współpraca w ramach mojej uczelni oraz pozostałych uczelni krakowskich zaowocowała uczestnictwem w kilku projektach szkół letnich organizowanych w Krakowie dla studentów zagranicznych. Dostrzeżenie mojej aktywności międzynarodowej przyczyniło się do powołania mnie w skład Senackiej Komisji UEK ds. Współpracy z Zagranicą na kadencję 2008-2012. Moja aktywna działalność na polu współpracy międzynarodowej zaowocowała wizytami studyjnymi (w tym *visiting professor*) w takich krajach jak USA, Wielka Brytania, Słowacja, Ukraina. Ponadto regularnie współpracuję z ośrodkami z Niemiec, Węgier oraz Włoch.

Pełniłem także szereg obowiązków w charakterze eksperta oraz recenzenta, w tym jako członek korpusu ekspertów i recenzentów Narodowego Centrum Badań i Rozwoju. Pracę naukowo-dydaktyczną łączę ze współpracą z praktyką gospodarczą. W tym obszarze posiadam wieloletnie doświadczenie w charakterze konsultanta i eksperta ds. przedsiębiorczości. W latach 2007-2011 intensywnie współpracowałem z Specjalną Strefą Ekonomiczną „Krakowski Park Technologiczny” w zakresie wymiany studentów na staże i praktyki zawodowe, a przede wszystkim zostałem powołany na członka Rady Inkubatora Technologicznego na dwie kadencje. W 2010 na zlecenie Stowarzyszenia Księgowych w Polsce - Oddział Okręgowy w Krakowie prowadziłem doradztwo eksperckie w zakresie opracowywania biznesplanów przez osoby planujące uruchomienie działalności gospodarczej. W 2008 przez 6 miesięcy pełniłem funkcję dyrektora Departamentu Europejskiego w jednej z krakowskich firm konsultingowych, który merytorycznie odpowiadał za konsulting w zakresie funduszy europejskich. Moja współpraca z praktyką gospodarczą obejmowała także wykonanie ekspertyz zarówno dla przedsiębiorstw prywatnych, jak i dla organów administracji publicznej (w tym Urzędu Miasta Krakowa oraz Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego).

(6) Uwagi podsumowujące osiągnięcia w pracy naukowo-badawczej

Istotnym zagadnieniem w ocenie produktywności i efektywności dorobku naukowego jest jego kwantyfikacja. W przeliczeniu na skalę punktową mój dorobek, po uzyskaniu stopnia doktora nauk ekonomicznych, wyniósł 303 pkt. (tj. średnio 50 pkt. rocznie przez okres 6 lat), przy czym 75% jest wynikiem pracy indywidualnej, a pozostała część to publikacje współautorskie. Ponadto aktywność publikacyjna w języku angielskim stanowi 28% uzyskanych punktów (zob. tabela 4).

Tabela 4. Ocena punktowa zbiorczego dorobku naukowo-badawczego za lata 2007-2012

Lp.	Rodzaj	Autorskie		Współautorskie		Razem
		w j. pol.	w j. ang.	w j. pol.	w j. ang.	
1	Monografie naukowe	40	-	-	25	65
2	Artykuły w czasopismach naukowych	111	4	20,5	13,5	149
3	Rozdziały w monografiach naukowych	16	5	4	5	30
4	Rozdziały w opracowaniach monograficznych	24	25	-	5	54
5	Redakcja monografii naukowych	-	-	-	5	5
Ogółem:		191	34	24,5	53,5	303
		63%	12%	8%	17%	100%
		225		78		303
		75%		25%		100%

*Punktacja obliczona według zasad oceny parametrycznej jednostki obowiązujących w 2012 roku na podstawie Rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 13 lipca 2012 r. w sprawie kryteriów i trybu przyznawania kategorii naukowej jednostkom naukowym (Dz. U. z 2012 r. poz. 877). Punkty dla publikacji współautorskich zostały naliczone w odpowiedniej proporcji wynikającej z wkładu własnego zgodnie z dołączonymi oświadczeniami.

Źródło: opracowanie własne.

Ilościowy dorobek powinien mieć również swoje odzwierciedlenie w ocenie jakościowej (zob. tabela 5). **Całościowa statystyka** cytowań moich publikacji, sporządzona przez Bibliotekę Główną Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie⁸, nie uwzględniając autocytowań, wynosi **185 cytowań** na 58 cytowanych publikacji, a **indeks Hirscha** wynosi **6**. Z kolei **indeks i10**, czyli liczba publikacji, z których pochodzi co najmniej 10 cytowań, w ujęciu całościowym bez powtórzeń wynosi 4.

Liczba cytowań w prestiżowych bazach **Web of Science**, **Web of Knowledge** oraz **Scopus** wynosi 5 dla 4 cytowanych publikacji, co oznacza, że indeks Hirscha w tych bazach wynosi 1.

Z kolei według **Google Scholar** moje publikacje były cytowane **188** razy, przy 49 cytowanych pracach. Odpowiednio indeks Hirscha według tej bazy wynosi **7**, a indeks i10 wynosi 3.

Natomiast według rozpoznawanej przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego bibliograficznej bazy tematycznej **BazEkon**⁹ indeks Hirscha dla moich publikacji wynosi 3 przy 70 cytowaniach 17 różnych publikacji.

Niestety sumaryczny *impact factor* moich publikacji naukowych według *Journal Citation Reports* zgodnie z rokiem opublikowania wynosi zaledwie 0,716, co niestety związane jest głównie z przyjętą przeze mnie w przeszłości strategią publikacyjną, która dostosowana była do oceny parametrycznej obowiązującej w latach 2007-2010 (-2011).

⁸ Baza „Cytowania pracowników UEK” prowadzona przez Bibliotekę Główną UEK jest dostępna pod adresem: http://kangurtest.uek.krakow.pl/mz/cytowania/cytowania_prac (dostęp: 26.11.2012).

⁹ BazEkon tworzą UEK wraz z SGH oraz UE w Poznaniu i Wrocławiu. Raporty z analizy cytowań są dostępne pod adresem: http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/cytowania/ (dostęp: 26.11.2012).

Tabela 5. Zestawienie sumarycznej parametryzacji cytowań (stan na dzień 16.12.2012)

Lp.	Źródło	Liczba cytowań	Liczba cytowanych publikacji	Indeks Hirscha
Bez autocytowań				
1	Web of Science	5	4	1
2	Scopus	5	4	1
3	BazEkon	70	17	3
4	Inne źródła wg BG UEK	110	50	5
5	Statystyka całościowa wg BG UEK ^a	184	58	6
Z autocytowaniami				
6	Web of Science	9	6	2
7	Scopus	9	6	2
8	BazEkon	90	26	3
9	Inne źródła wg BG UEK	178	76	6
10	Statystyka całościowa wg BG UEK ^b	276	85	7
11	Google Scholar	188	49	7

^a Bez powtórzeń, dane zagregowane opracowane na podstawie źródeł [1], [2], [3], [4].

^b Bez powtórzeń, dane zagregowane opracowane na podstawie źródeł [6], [7], [8], [9].

Źródło: zestawienie własne na podstawie dla pozycji 1-10: „Cytowania pracowników UEK”, Biblioteka Główna UEK, http://kangurtest.uek.krakow.pl/mz/cytowania/cytowania_prac; dla pozycji 11: Google Scholar, <http://scholar.google.pl/citations?user=yUN2sJsAAAAJ&hl=pl> (dostęp: 16.12.2012).

Swoistego rodzaju ewaluacją jakościową mojego dorobku naukowego może być również fakt otrzymania przeze mnie w okresie ostatnich 6 lat (tj. po uzyskaniu stopnia doktora) aż 9 nagród Rektora UEK za osiągnięcia w dziedzinie naukowej, w tym 5 za osiągnięcia indywidualne (z czego cztery pierwszego stopnia, a jedna drugiego stopnia).

W przedłożonym autoreferacie, w sposób syntetyczny, przedstawiłem samoocenę moich osiągnięć naukowo-badawczych po uzyskaniu stopnia doktora nauk ekonomicznych w 2006 roku. Szczegółowy zakres mojego dorobku naukowego i związane z nim efekty dydaktyczne, popularyzatorskie oraz współpraca międzynarodowa zostały omówione w odrębnych dokumentach będących załącznikami do wniosku.

Kraków, 17 grudnia 2012 roku

.....
Krzysztof Wach